

Ekspluateerimise mustrid

Inimkaubanduse suundumused ning
modus operandi Soomes, Lätis, Eestis,
Poolas ja Ukrainas

Toimetajad:
Anna-Greta Pekkarinen
Anniina Jokinen

TOIMETAJAD:

Anna-Greta Pekkarinen & Anniina Jokinen

RIIKIDE KAARDISTUSED:

Soome: Anna-Greta Pekkarinen, Tiina Turunen, Riikka Huovinen, Saara Haapasaari, Anniina Jokinen & Natalia Ollus

Eesti: Anna Markina, Laura Lajal & Kevin Reim

Läti: Agnese Zile-Veisberga, Daiga Gavariņa, Jurijs Misjuns, Māris Indrikovs

Poola: Suzanne Hoff & Irena Dawid

Ukraina: Suzanne Hoff, Kateryna Cherepakha & Kiril Sharapov

HEUNI Report Series no. 103b

Helsinki 2023

Väljaannet rahastas Euroopa Liidu politseikoostöö, kuritegevuse tõkestamise ja selle vastu võitlemise ning kriisihje rahastamisvahend.

Väljaande sisu esindab ainult autori seisukohti ja selle eest vastutab ainult tema. Euroopa Komisjon ei võta endale mingit vastutust selles sisalduva teabe kasutamise eest.

EDITORIAL DESIGN:

Lea-Maija Laitinen

www.leamaija.works

ILLUSTRATIONS:

Freepik

ISBN: 978-952-7249-81-9 (PDF)

ISBN: 978-952-7249-82-6 (paperback)

ISSN: 2814-9106 (online)

ISSN: 2814-9092 (print)

Ministry of the Interior
Republic of Latvia

Teade lugejale

Projekti ELECT THB (Enhanced Law Enforcement Cooperation and Training on Trafficking in Human Beings – Tõhustatud õiguskaitsealane koostöö ja inimkaubanduse teemaline koolitus) eesmärk on tõhustada seksuaalse ja tööalase ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse tuvastamist ja uurimist ning tihendada koostööd õiguskaitseasutuste ja teiste peamiste osalejate vahel, et võidelda selle vastu Eestis, Lätis ning Soomes. Seda rahastatakse Euroopa Liidu politseikoostöö, kuritegevuse tõkestamise ja selle vastu võitlemise ning kriisihje rahastamisvahendist, toetuslepingu number 101021497.

ARUANNE PÕHINEB KOLMEST partnerriigist – Eestist, Soomest ja Lätist – ning Poolast ja Ukrainast kogutud andmetel kaubitsejate ja kaasatud isikute tegutsemisviiside, suundumuste ja marsruutide kohta. Teave on kogutud nii dokumentide läbivaatamise kui ka intervjuude ja kohtumiste kaudu erinevate peamiste sidusrühmadega, nagu õiguskaitseorganid, tööinspeksiooniasutused, valitsusvälised organisatsioonid, ametiühingud jne. Teavet Eesti, Soome ja Läti kohta kogusid vastavad projektipartnerid ning teavet Poola ja Ukraina kohta La Strada Poola, La Strada Ukraina ning La Strada International. Iga üksus on vastutav oma töö eest, sealhulgas näiteks andmete kogumise ja aruandluse eest. See aruanne on töödeldud versioon, mis ühendab kõik riigipõhised aruanded. Aruande koostamisel on kasutatud ka Poolas ja Leedus (viimane asendas kavandatud visiiti Ukrainasse, mis sõja tõttu ei olnud võimalik) toimunud operatiivsete vahetusvisiitide materjale.

Kuna töörühma eesmärk oli saada nähtusest ajakohane ülevaade, on kasutatud erinevaid allikaid, mis hõlmavad peamiselt meediaartikleid, (situatsiooni-) aruandeid ja intervjuusid ning vähemal määral akadeemilisi allikaid. Uurijad on osalenud ka arvukatel kohtumistel, seminaridel ja mitteametlikel aruteludel, kus õiguskaitseasutused ja muud ametiasutused on rääkinud aruandega seotud temadest. Aruanne ei sisalda konfidentsiaalset teavet.

Sisukord

Teade lugejale	4
1. Sissejuhatus	8
1.1 Taust	9
1.2 Sihtrühm	10
1.3 Põhimõisted	11
2. Inimkaubanduse statistika	12
2.1 Kriminaalõigussüsteemi statistika	13
2.2 Statistilised andmed ohvrite kohta	15
3. Tööjõuga kaubitsemine	18
3.1 Ohvrid ja liikumisteed	20
3.2 Värbamistasud ja vahendajad	21
3.3 Varjupaigataotlejate ja dokumentideta sisserändajate ärakasutamine	25
3.4 Sotsiaalselt tõrjutud isikute ärakasutamine	30
3.5 Majapidamistööd	32
3.6 Ärakasutamisel kaustatavad skeemid	33
4. Inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise eesmärgil	48
4.1 Ohvrid ja marsruudid	49
4.2 Värbamine ja ärakasutamine	52
4.3 Psühholoogiline sund ja trauma side	56
4.4 Veebipõhine ja tehnoloogia abil toimuv seksuaalne ärakasutamine	58
4.5 Lastega kaubitsemine	60
4.6 Sundabielu	62
5. Ülemaailmsed sündmused: COVID-19 pandeemia ja Venemaa sissetung Ukrainasse	64
5.1 Venemaa sissetung Ukrainasse	65
5.2 COVID-19 mõju	69
6. Mustrite analüüs	72
7. Kokkuvõte: Ärakasutamise mustridi	78
Allikad	84

Sissejuhatus

1.1 Taust

INIMKAUBANDUS ON SUURES osas kuritegevuse varjatud vorm. Näiteks Soomes on hinnanguliselt kuni 90 protsenti inimkaubanduse juhtumitest avastamata (Yle 23.3.2021). Nähtuse üldpilt jääb seetõttu kindlasti piiratuks ning kurjategijad otsivad oma tegevuseks pidevalt uusi meetodeid ja marsruute.

Alates projekti ELECT THB algusest on aset leidnud globaalse mõjuga ettenägematud sündmused. COVID-19 pandeemia mõjutas inimeste liikumist ja võis viia muudatusteni kurjategijate tegevusviisis, samuti inimkaubanduse ja ärakasutamise tuvastamises. Siiski ei ole veel kuigi palju teada pandeemia pikemaajalistest mõjudest inimkaubitsejate ja vahendajate kasutatavatele töömeetodite ning marsruutidele. Lisaks muutus Euroopa geopoliitiline maastik 2022. aastal kiiresti Venemaa sissetungi eskaleerumise tõttu Ukrainasse. Arvestades käimasolevat sõda, on selles aruandes erilist tähelepanu pööratud Ukraina põgenike ekspluateerimise ja inimkaubanduse ohule.

Aruandes käsitletud riikidel on sarnasusi, kuid ka erinevusi. Soome on inimkaubanduse alase kuritegevuse seisukohast peamiselt sihtriik, samas kui Eesti, Läti, Poola ja Ukraina on päritolu-, transiidi- ja sihtriigid. Samuti on nende riikide elanikkonna suurus ning nende tööturud ja kehtivad sotsiaalkaitsemeetmed erinevad. Tüüpiliste ohvrite profiilid on riigiti erinevad, ulatudes oma kodanikest kuni töömigrantide, varjupaigataotlejate ja dokumentideta sisserändajateni.

Töölase ärakasutamise asjus on kõigis riikides kindlaks tehtud, et eelkõige võõrtöötajad võivad kokku puutuda ekspluateerivate värbamis- ja töötamise tavadega, eriti madalapalgalistel ja madala kvalifikatsiooniga töökohtadel. Kurjategijad kasutavad oma tegevuse varjamiseks erinevaid seaduslikke ja ebaseaduslikke skeeme, millest mõned on aruandes välja toodud. Seksuaalse ärakasutamise puhul on interneti ja tehnoloogia roll muutunud üha olulisemaks, seda veel enam seoses COVID-19 pandeemiaga, mis piiras reisimist ja näost näkku kokkupuuteid ning võimaldas kasutada uusi viise haavatavate isikute värbamiseks, kontrollimiseks ja ärakasutamiseks.

1.2 Sihtrühm

SELLE ARUANDE EESMÄRK on anda ajakohast teavet inimkaubanduse viimaste suundumuste kohta Soomes, Eestis, Lätis, Poolas ja Ukrainas ning tuua esile inimkaubitsejate kasutatav tegevusviis, eelkõige töö- ja seksikaubanduse kuritegevuse puhul. Kogu aruandes püüame tuua välja huvipakkuvamaid näiteid eri riikide juhtumitest, et anda ülevaadet inimkaubanduse mustritest ja kasutatud meetoditest.

Aruande peamine sihtrühm koosneb järgmistest isikutest:

- Õiguskaitseasutuste esindajad, eelkõige inimkaubanduse juhtumeid uurivad ametnikud, uurimisjuhid, muud asjaomased politseiametnikud, kes puutuvad kokku ja suhtlevad haavatavate rühmade ohvritega.
- Prokurörid
- Kohtunikud
- Tööinspektorid
- Maksuameti esindajad, eriti need, kes teevad kontrolle ja on spetsialiseerunud varimajanduse küsimustele.
- Ettevõtete esindajad, tööandjate ühendused, samuti ametiühingute ja inimkaubanduse ja sellega seotud kuritegude ohvreid abistavate valitsusväliste organisatsioonide esindajad.

1.3 Põhimõisted

TÖÖALANE ÄRAKASUTAMINE

viitab olukorrale, kus värbaja või tööandja seab (sisserändajast) töötajale halvad töötingimused, näiteks liiga pikad töötunnid, ebapiisava töötasu, töö ebatavalises või muul viisil halvast keskkonnast jne, ning töötajal on vähe võimalusi olukorda muuta. Olenevalt olukorra tõsidusest ja terviklikkusest võib töölase ärakasutamise puhul olla tegemist tööõiguse rikkumisega või tõsise ärakasutamise korral inimkaubandusega.

SUNNIVIISILINE TÖÖ

viitab tööle või teenusele, mida inimene on sunnitud tegema karistuse ähvardusel. Mõnes riigis on sunniviisiline töö kriminaliseeritud omaette paragrahvina. Mõnes riigis on see inimkaubandust käsitlevas seaduses välja toodud ärakasutamise vorm, mõnes teises aga ei ole seda karistusseadustikus sõnaselgelt mainitud.

INIMKAUBANDUS TÖÖLE SUNDIMISE EESMÄRGIL

viitab isiku tööjõu tõsisele ärakasutamisele rahalise kasu saamise eesmärgil. Tavaliselt sunnitakse tööle sundimise eesmärgil kaubitsemise ohvrit töötama pikka aega vähesel palgaga või ilma palgata, teda võidakse väärkohelda, ähvardada, hoida võlaorjuses ja tema liikumisvabadust võidakse piirata.

INIMKAUBANDUS SEKSUAALSE ÄRAKASUTAMISE EESMÄRGIL

võib seisneda isiku sundimises prostitutsioonile, isiku ärakasutamises seksitööstuses või tema allutamises muudele seksuaalse väärkohtlemise vormidele. Ohvrid võivad olla kõikidest sugu-dest, kuid enamik neist on tüdrukud ja naised. Isik võib kogeda erinevaid inimkaubanduse vorme, näiteks ei ole haruldane, et teda kasutatakse ära massaažisalongis, kus töötaja võib olla inimkaubanduse ohver nii sunniviisilise töö kui ka seksuaalse ärakasutamise eesmärgil.

KUPELDAMINE

viitab kellegi veenmisele seksitööga või prostitutsiooniga tegelema ning kupeeldamise puhul saab kolmas isik rahalist kasu teise isiku sissetulekust seksitöö või prostitutsiooni puhul. Seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse puhul kasutatakse mõnikord paralleelsete sätetena kupeeldamist ning selle raskendatud vorme.

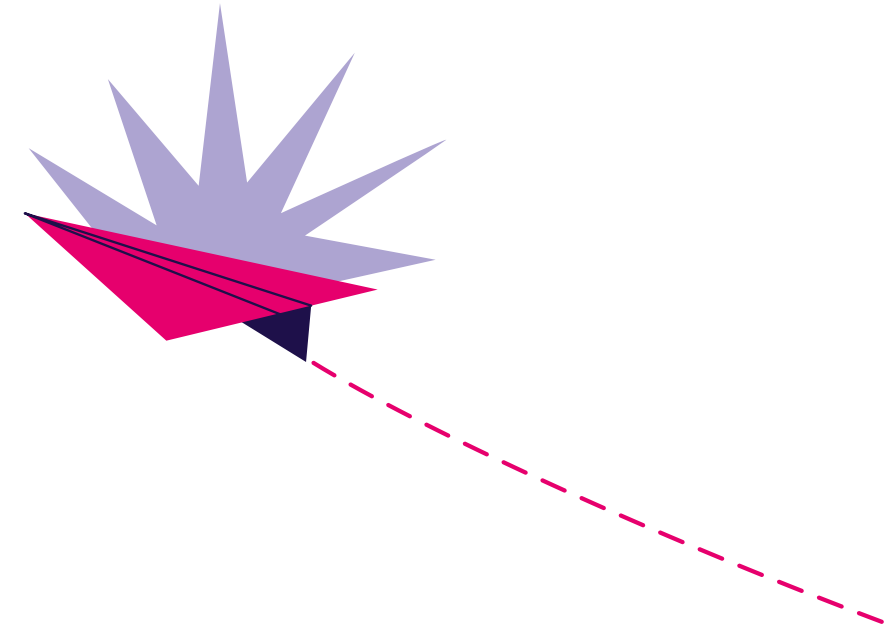
MODUS OPERANDI

ehk tegevusviis viitab meetodile, viisile või muustrile, kuidas kuritegu toime pannakse.

Inimkaubanduse statistika

Inimkaubandus on tavaliselt varjatud kuritegevus. Enamikust rikkumistest ei teatata ametivõimudele ja seetõttu jäävad need avastamata. Paljudes riikides puuduvad terviklikud statistilised andmed inimkaubanduse kohta, kuid erinevad valdkonnaga tegelevad ametiasutused ja vabaühendused koguvad ise eraldiseisvalt andmeid.

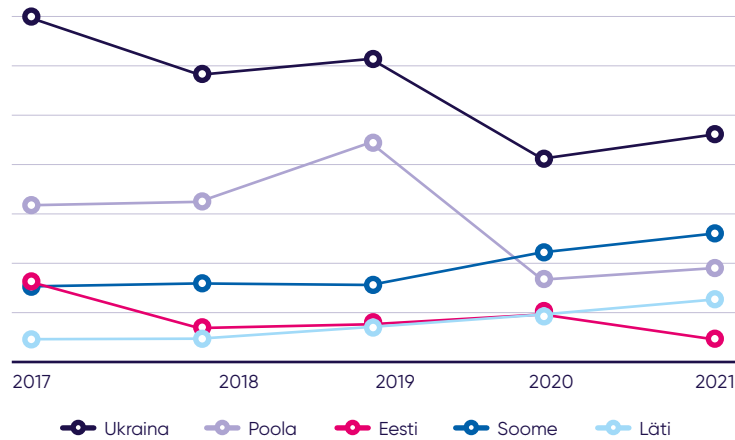

2.1 Kriminaalõigussüsteemi statistika

ALLJÄRGNEV STATISTIKA PEEGELDAB iga riigi õiguskaitseorgani poolt tuvastatud inimkaubanduse ja raskekujulise kaubitsemise suundumusi. Oluline on märkida, et arvud ei ole võrreldavad ja neid ei tohiks sellisena tsiteerida, kuna erinevates riikides või isegi riigisiselt on olenevalt aastast kasutatud erinevaid meetodeid ja kriteeriume (nt kas arvatud juhtumid peegeldavad ohvrite või juhtumite arvu). Veelgi enam, õiguskaitseasutuste tuvastatud juhtumite arv peegeldab enamasti inimkaubanduse juhtumite avastamiseks olemasolevaid oskusi ja ressursse ega kajasta kuriteo tegelikku levimust, kuna enamik inimkaubanduse kuritegusid jääb varjatuks. Statistika võib aga anda ligikaudse ettekujutuse inimkaubanduse kuritegude tuvastamise arengust aja jooksul. Erinevate riikide andmed on ruumisäästlikkuse huvides esitatud ühel graafikul.

DIAGRAMM 1.

Kriminaalõigussüsteemi raporteeritud inimkaubanduse suundumused ajavahemikus 2017–2021

¹ Politsei esitatud andmed Ukrainas tuvastatud ohvrite kohta. Allikad: Ameerika Ühendriikide Riigidepartemangu 2018. aasta TIP-raport; Ukraina; Ukraina riiklik kohtuamet; Ukraina siseministeerium; Ukraina ametiasutuste aruanne GRETA 2020–le; Ukraina riikliku politsei aruanne.

² Lätis tuvastatud ohvrid. Allikad: riigi politsei, keskus MARTA, ühing Shelter Safe House.

³ Eesti politsei tuvastatud inimkaubanduse, inimkaubanduse toetamise või alaealiste inimkaubanduse juhtumid. Allikas: Eesti Justiitsministeerium.

⁴ Poola valitsuse (riigi politsei ja piirivalve) tuvastatud ohvrid. Allikad: Poola vastus GRETA 2021–le; Ameerika Ühendriikide Riigidepartemangu 2022. aasta TIP-aruanne: Poola.

⁵ Soome ametiasutuste teatatud inimkaubanduse juhtumid. Allikas: Soome ametlik statistika: Statistika kuritegude ja sunnivahendite kohta. Avaldatud 1. veebruaril 2023, konsulteeritud 30. jaanuaril 2023.

	2017	2018	2019	2020	2021
Ukraina¹	346	291	306	205	229
Läti²	24	23	38	48	61
Eesti³	78	32	37	46	23
Poola⁴	155	162	221	82	94
Soome⁵	74	79	79	109	129

TABEL 1. Riiklike ametiasutuste andmed inimkaubanduse juhtumite/ohvrite kohta, 2017–2021.

INIMKAUBANDUSEGA SEOTUD KURITEGEVUSE avastamist puudutavad näitajad on viimastel aastatel kasvanud Lätis ja Soomes ning langenud Ukrainas, Eestis ja Poolas. Terves Euroopa Liidus kasvas 2021. aastal registreeritud inimkaubanduse ohvrite arv aasta varasemaga võrreldes 10% (Eurostat 2023). Viimases ÜRO narkootikumide ja kuritegevuse büroo (UNODC) ülemaailmses inimkaubanduse aruandes (2023) 2020. aasta kohta on tuvastatud inimkaubanduse juhtumite arv ülemaailmselt vähenenud, mis võib olla tingitud COVID-19-ga seotud liikumis- ja äritegevuse piirangutest. Vähenemine võib olla tingitud ka sellest, et paljud riigid on pandeemiaga toimetulekul silmitsi seisnud probleemidega ja seetõttu võis inimkaubanduse kuritegevuse tuvastamiseks ja ohvrite tuvastamiseks olla vähem ressursse (UNODC 2023). Seda näib toetavat asjaolu, et avastatud ohvrite arv on vähenenud eelkõige madala ja keskmise sissetulekuga riikides. Samuti on mõned inimkaubanduse vormid potentsiaalselt liikunud varjatumatasse kohtadesse. (Ibid.)

Soome politsei hinnangul on tõhustatud koostöö ametkondade vahel kaasa toonud tööalase ärakasutamise parema tuvastamise ja

uurimise, mis kajastub väljapressiva tööalase diskrimineerimise juhtumite arvu, mis on viimase nelja aasta jooksul kasvanud (Tax Administration 2023). Siiski on (raskendatud) inimkaubanduse eest süüdimõistvate kohtuotsuste arv kõigis viies aruandes käsitletud riigis üsnä väike.

2.2 Statistilised andmed ohvrite kohta

TEINE OLULINE TEABEALLIKAS, mis käsitleb inimkaubanduse olukorda eri riikides, on statistika tuvastatud või esialgselt tuvastatud / potentsiaalsete inimkaubanduse ohvrite arvu kohta. Neid koostavad ja koguvad enamasti valitsusvälised organisatsioonid, ohvriteenistused või asutused, kes vastutavad inimkaubanduse ohvrite abistamise eest.

ELi tasandil oli 2021. aastal ühe miljoni elaniku kohta keskmiselt 16 registreeritud inimkaubanduse ohvrit (Eurostat 2023). Siinsesse aruandesse kaasatud riikidest olid Läti ja Soome ühed kõrgeima määraga riigid, kus ühe miljoni elaniku kohta oli vastavalt 32 ja 26 registreeritud ohvrit. Kõrgemad määrad võivad kajastada ametiasutuste suutlikkust ohvreid tuvastada.

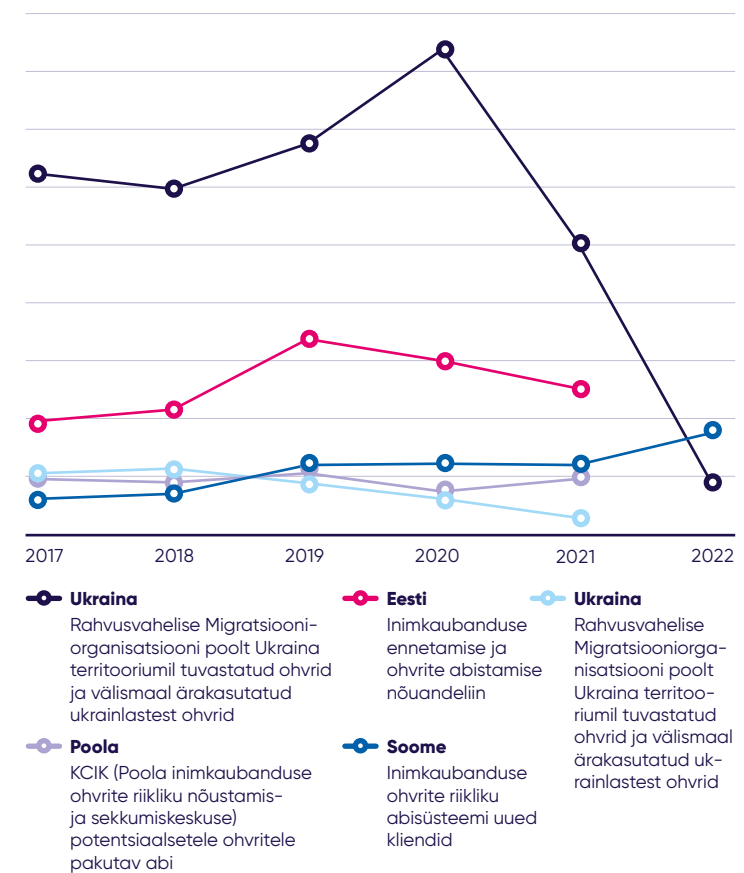

DIAGRAMM 2. Inimkaubanduse trendid riigilt/valitsusväliselt organisatsioonilt abi saanud ohvrite põhjal aastatel 2017–2021.

TABEL 2. Inimkaubanduse ohvritele abi osutavate organisatsioonide esitatud kliendiandmed, 2017–2021.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Eesti: Sotsiaalkindlustusameti inimkaubanduse ennetamise ja ohvrite abistamise nõuandeliini kliendid ⁶	377	433	679	608	505	
Soome: Inimkaubanduse ohvrite riikliku abisüsteemi uued kliendid ⁷	127	163	229	247	243	367
Poola: KCIK potentsiaalsetele ohvritele pakutav abi ⁸	187	181	226	166	210	
Ukraina: Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni poolt Ukraina territooriumil tuvastatud ohvrid ja välismaal ära kasutatud ukrainlastest ohvrid ⁹	1 245	1 192	1 345	1 680	1 010	179
Ukraina: Ukraina riikliku sotsiaalteenistuse poolt antud ametlik inimkaubanduse ohvri staatus ¹⁰	198	221	185	134	64	

⁶ Eesti Justiitsministeerium

⁷ Inimkaubanduse ohvrite riiklik abisüsteem 2021; 2022; 2023

⁸ Poola vastus GRETA-le 2021; Ameerika Ühendriikide Riigidepartemangu 2022. aasta TIP-aruanne: Poola

⁹ IOM Ukraina 2022. aastal esitatud andmed

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Kogu maailmas avastatakse seksuaalse ärakasutamise ja tööalase ärakasutamise seotud inimkaubanduse ohvrid võrdselt (mõlemad ~39% kõigist avastatud ohvritest) (UNODC 2023, XV).

SOOMES, EESTIS JA Ukrainas on abistatavate ohvrite arv aastast 2017. aastast kasvanud, kuid Eestis ja Ukrainas pöördus see 2021. aastal langusesse. Poolas on inimkaubanduse ohvrite riikliku nõustamis- ja sekkumiskeskuse (KCIK) poolt abistatavate ohvrite arv olnud aastate jooksul üsna stabiilne. Aastatel 2000–2022 on Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni esindus Ukrainas abistanud peaaegu 19 500 Ukraina inimkaubanduse ohvrit. See arv hõlmab ka Ukraina ja välisriikide kodanikke, kes langesid inimkaubanduse ohvriks Ukrainas territooriumil (N = 1595)¹¹. Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni poolt Ukraina territooriumil tuvastatud ohvrite ja välismaal ekspluateeritud Ukraina ohvrite arv vähenes 2022. aastal järsult.

Eurostati (2023) statistika registreeritud inimkaubanduse ohvrite osakaalu kohta ärakasutamise vormi järgi näitab, et seksuaalne ärakasutamine on ELis endiselt kõige sagedamini tuvastatud ärakasutamise vorm (55,7% juhtudest)¹², kuigi selle levimus on väiksem kui aastatel 2008–2019. Kõikidest registreeritud ohvritest 28,5% olid sunniviisilise töö või teenuste osutamise ohvrid. Muudel eesmärkidel (sh hüvitiste maksimisega seotud pettused, kuritegevus, kerjamine ja elundikaubandus) ärakasutatud ohvrite osakaal oli 2021. aastal 15,8%. (Eurostat 2023.)

Aastal 2021 olid kaks kolmandikku registreeritud inimkaubanduse ohvritest naised ja tüdrukud, samas kui naiste osakaal inimkaubanduses kahtlustatavate hulgas oli 20,5%. 44% kõigist registreeritud ohvritest olid aruandjariigi kodanikud, 15% mõnest muust ELi riigist ja 41% kolmandast riigist. Lätis, Leedus ja Poolas oli enamik ohvritest aruandjariigi kodanikud, samas kui Soomes oli see palju harvem, samuti Eestis, kus enam-vähem kõik registreeritud ohvrid olid pärit kolmandatest riikidest. (Ibid.)

Aastal 2021 olid kaks kolmandikku registreeritud inimkaubanduse ohvritest naised ja tüdrukud, samas kui naiste osakaal inimkaubanduses kahtlustatavate hulgas oli 20,5%. 44% kõigist registreeritud ohvritest olid aruandjariigi kodanikud, 15% mõnest muust ELi riigist ja 41% kolmandast riigist.

3

Tööjõuga kaubitsemine

Töölane ärakasutamine ja tööjõuga kaubitsemine leiab aset kogu maailmas ning selle juured peituvad ülemaailmse jõukuse ja võimu ebavõrdsuses. Ärakasutamine on võimalik ja seadustatud olemasolevate halbade töötavade tõttu, mis mõjutavad eelkõige võõrtöötajaid (Ollus 2016). Töölasi ärakasutamist võib kirjeldada kui majanduslikust kasumist ajendatud majanduskuritegevuse vormi, milles osalevad nii teadlikult kui ka teadmatult ka õiguspärased ettevõtted (Jokinen & Ollus 2019). Töötajate ärakasutamise kaudu on võimalik teenida suurt kasumit, samas kui tõenäosus, et nad tabatakse või neid karistatakse, on üsna väike.

INIMKAUBITSEJATE JA ÄRAKASUTAJATE ärimudelid koosnevad üldiselt kahest kasumi teenimise viisist: kulude vähendamine ja tulu genereerimine (Allain et al. 2013). Kulude vähendamiseks vähendatakse tööjõukulusid näiteks palga alamaksmise või kinnipidamise kaudu, sundides ohvreid töötama ebamõistlikult kaua või maksudest ning sotsiaal- ja tervishoiu maksetest kõrvalehoidmisega. Tulude teenimine põhineb ohvritelt tasu võtmisel, näiteks tasu töö kindlustamise eest ja ohvritelt paisutatud summade nõudmisel transpordi, eluaseme, toidu ning vajalike töövahendite ja tööriistade eest. (Allain et al. 2013; CSD 2019a.) Lisaks on väidetud, et tööjõuga kaubitsemise toimingud näivad nõudvat vähem alginvesteeringuid võrreldes seksuaalse ärakasutamisega seotud inimkaubandusega, kuid mõlemad võivad pakkuda kurjategijatele märkimisväärset kasumit (CSD 2019a).

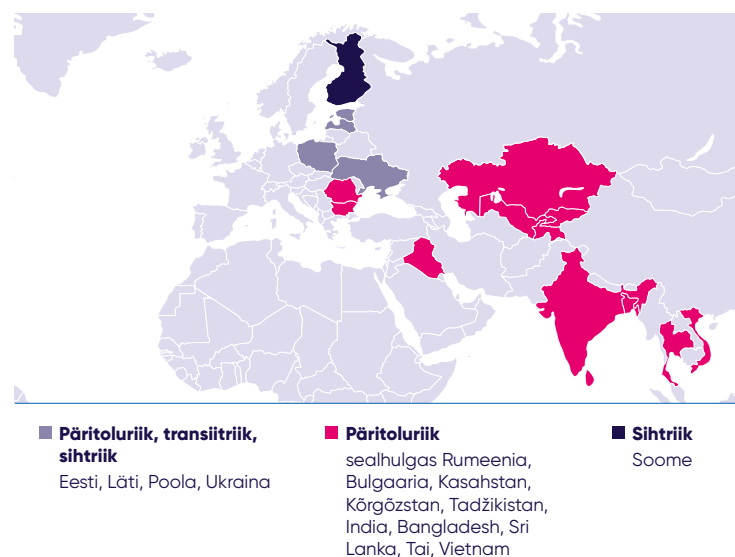
Tööjõu ärakasutamine võib toimuda igas sektoris. Viies kaardistatud riigis on tuvastatud juhtumeid sellistes sektorites või tööstusharudes nagu ehitus, põllumajandus, toitlustus, puhastus, laevatehased, tootmine, autopesulad, metsamarjade korjamine, küünesalongid ja spaad. Tavaliselt on need sektorid tööjõumahukad ja vajavad paindlikku, madala kvalifikatsiooniga tööjõudu.

3.1. Ohvrid ja liikumisteed

VIIES UURITUD RIIGIS on tööalase ärakasutamise ohvrid pärit peamiselt Ida-Euroopast (nt Ukraina, Venemaa, Valgevene, Rumeenia, Bulgaaria), Kesk-Aasiast (nt Kasahstan, Kõrgõzstan, Tadžikistan, Usbekistan) ja Kagu-Aasiast (nt Tai, India, Nepal, Vietnam). Lähiriikidest pärit ohvrid reisivad peamiselt maismaateed mööda, kasutades bussivõi rongivõimalusi või Soome ja Eesti vahelist parvlaeva, muudel juhtudel kasutatakse peamiselt lennuliine. Selle aruande tarbeks koostatud kaart, millel on näidatud riigid, annab aimu inimkaubanduse marsruutidest näiteks Soome, Eesti ja Läti suunas. Ukraina, kuigi suures osas päritoluriik, on aruandes vaadeldud riikide eristamiseks rühmitatud Eesti, Läti ja Poolaga.

PILT 1. Mõned peamised tööjõuga kaubitsemise ohvrite päritoluriigid Soomes, Eestis, Lätis, Poolas ja Ukrainas.

EUROSTATI ANDMETEL (2023) kuuluvad Läti ja Poola nende riikide hulka, kus suurem osa inimkaubanduse ohvritest on oma riigi kodanikud, mitte sisserändajad (Läti puhul üle 90% ja Poola puhul üle 70%). Kui välja jätta Soome, siis on kaardistatud riigid ka tööjõuga kaubitsemise lähteriigid. Eestist, Lätist ja Poolast pärit ohvrite sihtkohad asuvad sageli Lääne- ja Põhja-Euroopas, sealhulgas näiteks Saksamaal, Norras, Rootsis, Soomes ja Ühendkuningriigis. Ukrainlaste ärakasutamise juhtumeid on tuvastatud kõigis nimetatud riikides, aga ka näiteks Venemaal, Hiinas ja Lähis-Idas.

Soomes ametiasutuste, tööstuse ja ametiühingute esindajatega läbi viidud intervjuude kohaselt on teatud rahvuste, näiteks Kesk- ja Kagu-Aasiast pärit isikute puhul suurenenud tööalase ärakasutamise oht. Üks Soome intervjuueeritav märkis, et mida madalama sissetulekuga on päritoluriik, seda tõenäolisem on, et töötaja ei teata

ebaõiglasest kohtlemisest ja nõustub olukorraga, sest olukord on igal juhul parem kui kodumaal. Rolli mängivad ka keelebarjäärid, sest ilma ühise keeleta on väga raske olukorda sekkuda. Üldiselt peeti suurema riskiga riikideks ka endisi Nõukogude Liidu riike.

Kuigi võõrtöötajate arv on Poolas suurenenud, on tööjõupuudus endiselt suur. See on osaliselt tingitud sellest, et suur hulk poolakaid lahkub riigist välismaale tööle. Välismaalastele, sealhulgas Aasiast pärit töötajatele väljastatud töölubade arv on viimastel aastatel kasvanud. Aasia töötajate olukorrale riigis on pööratud vähe tähelepanu. Uus Poolas tuvastatud suundumus on aga seotud Ladin-Ameerikast pärit isikute tööalase ärakasutamisega. Paljud sisserändajad töötavad nn tsiviilõiguslike lepingute alusel, mis pakuvad vähe kaitset, kuna nende suhtes ei kohaldata Poola tööseadustikku, st ei ole ette nähtud töökaitse, palgakaitse ega puhkuseõigus (Muraszkiewicz 2020, 38).

Enne Ukraina sõda oli enamik Eestis toimunud tööalase ärakasutamise juhtumeid seotud Ukraina (mees)töölise ärakasutamisega. Nüüd on olukord väidetavalt dramaatiliselt muutunud. Ukraina töölised kardavad enamasti oma töökohta kaotamist, sest need, kes on Eestis olnud juba enne sõja eskaleerumist 2022. aastal, on seisnud silmitsi tööandjate ähvardustega, et nad „saadetakse sõtta“. Viimasel ajal on Eestisse tulnud võõrtöölisi Kesk-Aasia riikidest, eelkõige Usbekistanist ja Tadžikistanist. Töötajad tulevad Eestisse sageli turismiviisadega ja neil puudub töölouba. Nad töötavad ilma lepinguta ja neile makstakse sularahas, mis muudab tööalase ärakasutamise tõendite kogumise keeruliseks. Töötajate täiendav nõrg külg on vähe- või puuduv eesti või vene keele oskus ning usaldamatus ametiasutuste vastu, mistõttu nad tõenäoliselt ei pöördu abi saamiseks politsei poole.

¹³ ILO õiglase värbamise põhimõtted; IOM IRIS Eetilise värbamise algatus; Dhaka väärkäitumise põhimõtted; „tööandja maksab“ põhimõte.

3.2 Värbamistasud ja vahendajad

EBAÕIGLANE VÄRBAMINE ON üks peamisi riskitegureid, kui rääkida tööjõu ärakasutamisest ja inimkaubandusest. Võõrtöötajaid võib värvata tööandja ise või vahendaja, keda mõnikord nimetatakse ka vahemeheks.

See, kas värbamistasu on seaduslik või ebaseaduslik, on riigiti erinev. Mitmetes rahvusvahelistes suunistes ja põhimõtetes¹³ sätestatud õiglase värbamise tingimused, kuid need ei ole õiguslikult siduvad.

Kuigi töötajatelt võidakse oodata, et nad maksavad ise oma viisade või reisiripilete eest sihtriiki, on paljudes riikides tuvastatud, et üks ärakasutavate värbajate ja tööandjate tegevusviisidest on ülemääraste või väljamõeldud värbamistasude kogumine, mis sageli viib töötaja võlgadesse.

Üldiselt on värbamistavad eri riikides erinevad. Näiteks mõnes Kesk- ja Lõuna-Aasia riigis tugineb värbamine suuresti isiklikele võrgustikele, nagu sugulased ja tuttavad. Usaldus luuakse pigem nende sidemete ja suuliste kokkulepete kui lepingute või värbamise/töölevõtmise eest vastutavate ametnike kaudu.

Helsingi politseiameti inimkaubanduse üksuse andmetel maksab enamik nn arengumaadest pärit võõrtöötajaid Soome pääsemise eest värbamistasu (Helsingi politseiamet 2022). Need tasud on COVID-19 pandeemia ajal suurenenud ja ulatuvad sageli 10 000–25 000 euroni. 2022. aastal tuvastati, et umbes 400 inimest on maksanud värbamistasu, mis puudutab peaaegu kõiki inimkaubandusega seotud uurimisi, mille käigus ohvrid välismaalt tööle võeti. Sageli uuritakse ülepaistatud värbamistasusid inimkaubandusjuhtumi osana, kuid juhtumeid on uuritud ka raskendatud liigkasuvõtmise kuriteo raames. (Iltalehti 3.2.2023.)

NÄIDISJUHTUM

Ärakasutamine Soome põllumajandussektoris

2022. AASTAL ALGATATI Närpiö põllumajandussektoris kriminaaluurimine, kus kahtlustatavad vahendajad küsisid väidetavalt kümnetelt Vietnami võõrtööstelt 10 000–20 000 eurot, et tagada töö Soomes kasvuhoonesektoris. Pärast riiki saabumist majutati töötajad ülerahvastatud ja isoleeritud korteritesse ning neil oli vähe võimalusi oma elu- ja töötingimusi muuta. Uurimisse kaasatud kahtlusalluste hulka kuuluvad üks Vietnami paar ja kaks kohalikku kasvuhooneettevõtjat ning kümned teised kahtlusallused. (YLE 17.2.2022; YLE 1.4.2022; YLE 14.4.2022; YLE 17.11.2022.)

SAMUTI VIIS POLITSEI samas piirkonnas läbi kohtueelse uurimise inimkaubanduse asjus. Inimkaubanduse juhtumi puhul kahtlustatakse kasvuhooneettevõtjat ja tema vietnamlasest kaasosalist selles, et nad üritasid leida ja transportida Vietnami Soome inimest, keda kasvuhooneettevõtja kavatses seksuaalselt ära kasutada. Mõlemad kahtlusallused eitavad oma süüd inimkaubanduses. (HS 26.4.2023.)

Lätis on tuvastatud juhtumeid, kus kolmandatest riikidest pärit võõrtöötajad on pidanud maksma värbamisteenuse tasu, eeldades, et see katab viisa, reisiripilete, elamisloa ja muud dokumendid, mis tagavad seadusliku töötamise riigis. Ent korraldati ainult viisa ja reisiripiletid ning pärast Läti saabumist nõuti lisatasusid, mis tavaliselt arvati otse palgast maha muude dokumentide (passid, elamisloa jne) koostamise eest, mida töötajad ise sageli kunagi enda kätte ei saanudki. Sellised dokumendid nagu töölepingud on sageli ainult läti keeles ja töötajaid sunnitakse neile alla kirjutama ilma selgitusteta, veel vähem tõlkimata keelde, millest nad aru saaksid.

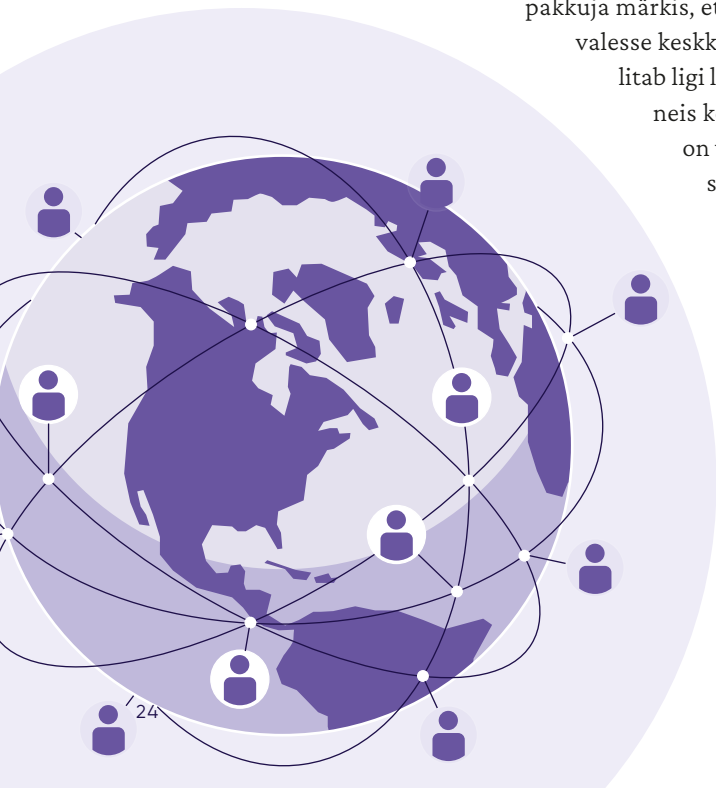
Poolas abistatud inimkaubanduse ohvreid värvati värbamisveebisaitide, veebikuulutuste ja erinevate sotsiaalmeediakanalite kaudu. La Strada Poland on teatanud juhtumitest, kus inimesi on internetis värvatud töökohtadele, mida ei olnud olemas või mille tingimused erinesid drastiliselt sellest, mida reklaamiti – isegi ametlikult registreeritud ja/või litsentseeritud ettevõtete poolt. Üldiselt on tõendeid mitmetest Euroopa riikidest pärit inimkaubitsejate tegevuse kohta, kus luuakse eksitavaid või täiesti võltsitud töökuulutusi, milles pakutakse kõrge palga, tasuta transpordi, tasuta majutuse ja boonustega töökohti, kuid kus ei nõuta erilisi oskusi ega keeleoskust. Lisaks klassifitseeritud töökuulutuste veebisaitidele avaldatakse kuulutusi ka sotsiaalmeedia platvormide rühmades, mis on tavaliselt halvasti modereeritud. (GRETA 2022, 35–36.)

Erinevates Euroopa riikides on täheldatud ohtu, et Ukraina töötajad maksavad erinevaid ebaseaduslikke värbamistasusid ja -kuluseid. Tegelikult võttis Ukraina valitsus juba 2018. aastal vastu uued tegevusloa tingimused (resolutsioon „Välismaal töötamise vahendajate majandustegevuse tegevusloa tingimuste muutmise kohta“, nr 140). See sisaldab üksikasjalikku teavet selle kohta, mida tööandjad peavad töölepingusse lisama näiteks töötingimuste, töötasu, palga mahaarvamiste, tööaja ja tööpauside ning lepingu pikkuse ja lõpetamise kohta. Litsentsitingimuste eesmärk oli kaitsta välismaal seaduslikku tööd otsivate ukrainlaste õigusi ja ennetada tööga seotud pettusejuhtumeid. (Ukraina poolt GRETA-le esitatud aruanne, 20. mai 2020.)

2022. aasta septembris võeti vastu õigusaktid, mis keelavad värbamisettevõtetele võtta tasu välismaal tööd otsivatelt isikutelt.¹⁴

¹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-20#n8>

2022. aastal teatati, et Ukraina politsei jälgib ja uurib ametlikke ja mitteametlikke värbamisvõrgustikke, sealhulgas ettevõtteid, mis reklaamivad töökohti välismaal. Andmed Ukrainas tegutsevate värbamisagentuuride arvu kohta ei ole kergesti kättesaadavad, nagu ka andmed selle kohta, kas need on seotud ärakasutamise või inimkaubandusega või mitte. Ukraina sõjapõgenikke on värvanud ka agentuurid erinevates ELi riikides. Lisaks sellele on valitsuste ja pagulasnõukogude värbamisalgatused pakkunud madala riskiga värbamisteed vastuvõtvas riikides töötamiseks. Kuid alates Ukraina pagulaste saabumisest Eestisse on väidetavalt ukrainlaste majutuskohtade juures ringi liikunud „kahtlased mehed“, kes pakuvad pagulastele tööd. Üks inimkaubanduse ohvreid abistav Eesti teenusepakkuja märkis, et ukrainlased võivad tahtmatult sattuda valesse keskkonda valede inimeste juurde, keda meelitab ligi lubadus kergest rahast. Politsei on teinud neis kohtades reide ning majutusasutused ise on võtnud meetmeid, et eemaldada kahtlasi töökuulutusi ja teatada ametivõimudele igasugusest asjakohasest teabest. Ka Eesti Sotsiaalkindlustusamet on lisanud inimkaubanduse teema pagulastele korraldatavatesse teavitussessioonidesse. (Delfi.ee 2022.)

NÄIDISJUHTUM

Värbamistasud võltsitud töökohtade eest Soome ettevõtetes

SOOME UUDISTEAGENTUURI STT ajakirjanik esitles end Ukrainas pagulasena ja kandideeris potentsiaalselt võltsitud töökohtadele Soomes, mida turustati Ukraina värbamisveebis. Enamik nendel veebisaitidel pakutavatest töökohtadest ei nõudnud varasemat töökogemust ega soome keele oskust, kuid palk oli hea ning pakuti ka tasuta majutust ja igapäevast sööki. Mõned pakkumised olid väljamõeldud ettevõtete kohta, mõned kasutasid tuntud Soome ettevõtete nimesid, nagu Valio, Paulig, Luhta, Sinebrychoff ja Huhtamäki.

AJAKIRJANIK VÕTTIS ÜHENDUST mõnede nende saitide värbamisagentidega. Mõned agendid ei vastanud pärast seda, kui neilt küsiti lisateavet kõnealuse töökohta kohta. Mõned agendid nõudsid ka 300 euro suurust värbamistasu ette enne värbamisprotsessi jätkamist või küsimustele vastamist. Lisaks nõudsid nad töölevõttulepingu sõlmimiseks töötaja passi koopiat. Pärast selle lepingu allkirjastamist pakuti töötajale tegelikku tööd, mille kohta ei olnud eelnevalt mingit teavet. (Yle 22.3.2022.)

3.3 Varjupaigataotlejate ja dokumentideta sisserändajate ärakasutamine

VARJUPAIGATAOTLEJAD JA DOKUMENTIDETA sisserändajad on tööalase ärakasutamise suhtes haavatavad, sest nad võivad tunda end sunnitud olevat võtma vastu kehvade tingimustega tööpakkumisi (nt Ollus & Jokinen 2013). Dokumentideta sisserändajad ei soovi sageli isegi tõsisest väärkohtlemisest ja ärakasutamisest teatada, sest see võib kaasa tuua nende väljasaatmise. Ebaseaduslikult piiri ületanud inimesed võivad olla pidanud maksma inimsmugeldajatele ja teistele vahendajatele tuhandeid eurosid, mis võib muuta nad haavatavaks edasise ärakasutamise suhtes, et oma võlgu ära maksta. Näiteks 2021. aastal hakkasid tuhanded inimesed saabuma Leedu ja Valgevene piirile eesmärgiga taotleda ELis varjupaika. Amnesty International

(2022) viis läbi tuhandeid intervjuusid pagulaste ja sissetaolajatega, kes ületasid Valgevene piiri suunaga Leetu aastatel 2021–2022, ning on teatanud mitmesugustest probleemidest piiril alates vägivaldsetest tõrjumistest kuni seksuaalse vägivallani ning õiguskaitse ja õiguskaitsevahendite puudumisest. (Amnesty International 2022.) Sellised kogemused võivad suurendada inimese haavatavust ka inimkaubanduse suhtes.

Soomes olid 40% (147 isikut) kõigest 2022. aastal riiklikusse abiprogrammi võetud inimkaubanduse ohvritest (N = 367) varjupaigataotlejad (National Assistance System for Victims of Human Trafficking 2023). Soomes ärakasutatutest (N = 236) 12% (28 isikut) olid varjupaigataotlejad – need andmed näitavad, et enamik varjupaigataotlejatest ohvritest on langenud inimkaubanduse ohvriks kas oma kodumaal või transiidi käigus Soome. 10% (25 isikut) Soomes ärakasutatud isikutest olid dokumentideta (ibid.).

NÄIDISJUHTUM

Ärakasutamine puhastussektoris Soomes ja Eestis

HELSINGIN SANOMATI (10.1.2021) artiklis, mis käsitles tööjõu ärakasutamist Soome puhastussektoris, toodi mitmeid näiteid varjupaigataotlejate ärakasutamisest. Ühel juhul tegid töötajad suvepuhkuse ajal koolide ja lasteaedade ruumide perioodilist koristamist ööpäevaringsetes vahetustes. Tööpäevad olid nii pikad, et osa töötajaid magas vaheaegadel töökohtal. Töötasu, mida nad said, oli madal (st ei vastanud töötatud tundidele) ja ebakorrapärane ning mõned ei saanud üldse mingit tasu.

TÖÖANDJA ÄHVARDA TÖÖTAJAJAID ja pani neid uskuma, et tal on head sidemed immigratsiooniasutustega ja politseiga ning et ta võib töötajad riigist välja saata. Ühe koristaja sõnul soovis tema tööandja spetsiaalselt palgata sissetaolajaid, kelle keeleoskus ja võrgustikud Soomes olid piiratud, st töötajaid, kes olid vähem teadlikud Soome tööalasest seadusandlusest ja kellel ei olnud muid võimalusi töötamiseks. (Helsingin Sanomat 2021b.)

ARTIKLIS KIRJELDASID VÕÖRTÖÖTAJAD koristusfirma töötajaid sageli nii, et võõrtöötaja taustaga mees tegeles varbamise ja tööde järelevalvega ning Soome partner vastutas klientide ja paberimajanduse eest. Nende ettevõtete töötajad on sageli sissetaolajad, kellest paljud on saanud Soome varjupaigataotlejatena (ibid.).

KORISTUSTÖÖD ON SAGELI sisse ostetud ja need toimuvad siis, kui ruumides ei viibi teisi töötajaid. Tavaliselt on vähem kõrvalisi isikuid, kes võiksid eeskirjade eiramist märgata, ja töövõtja ei pruugi olla teadlik sellest, kes tegelikult tööd teeb.

SEKTORI KÜSITAV PRAKTIKA hõlmab ka olukordi, kus töötaja teeb ühe päeva jooksul mitu minivahetust, kusjuures töötajale ei maksta vahetuste vahelisel ajal; vahetused, mis on töömahu suhtes liiga lühikesed, mis tähendab, et koristamine kestab kauem, kuid töötajale makstakse ainult osa tundide eest; haiguspäevade hüvitamata jätmine ja (näiline) füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine (Helsingin Sanomat 1.10.2021). Samuti on töötajad öelnud dokumentideta ja varjupaigataotlejatele, et kui nad nõustuvad nõudmiste kohaselt töötama, aitab töötajal neil Soomes elamisloa saada (nt ibid.).

SARNASEST JUHTUMIST ON teatatud ka Eestis, kus võõrtöötajad olid sunnitud töötama pikalt (320 tundi kuus) ühes puhastusteenindusettevõttes minimaalse palga eest ning ilma igasuguse kaitse ja soodustusteta. Tööandja ähvardas neid väljasaatmisega. Töö toimus kaubanduskeskustes, postkontorites, ladudes ja sadamates, päevases ja öises vahetuses, mõnikord ainult ühe vaba päevaga nädalas. Leping oli ainult eesti keeles ja töötajad ei tundnud Eesti tööõigust, mistõttu nad ei teadnud oma õigusi töötajana.

TEADMISTE PUUDUMISE, SAMUTI nende rahalise olukorra ja kodumaa kõrge tööpuuduse tõttu leppisid paljud nende tingimustega. Hirm tööandja kättemaksu ees takistas paljudel ohvritel oma arvamuse avaldamist. Paljud lahkusid Eestist, teised aga kartsid (endiste) tööandjate poolt halvustamist või töö kaotamist.

Poolas töötavad võõrtöötajad, eriti endistest Nõukogude riikidest, sageli tööandja „tööle võtmise kavatsuse avalduse alusel“, mis võimaldab neil saada Poola tööviisa. See tekitab väidetavalt sõltuvussuhete töötaja ja tööandja vahel, mis võib olla problemaatiline. Samal ajal on mõned eksperdid teatanud, et võõrtöötajad võivad saabuda riiki avaldusega, kuid minna otse tööle teise tööandja juurde, kes neid ebaseaduslikult tööle võtab. Ukraina Töötajate Ametiühingu hinnangul töötas 2018. aastal 40% ukrainlastest varimajanduses, mehed sageli põllumajanduses ja ehituses ning naised majapidamistöodel (Muraszkiewicz 2020, 41). Majapidamistöötajad, kes on ametlikult tööle võetud ühe tööandja juurde, töötavad sageli ebaregulaarselt teistes majapidamistes. Sellised mitteametlikud kokkulepped seavad töötaja ebakindlammasse olukorda, mida ebaausad tööandjad võivad enda huvides ära kasutada. Samuti ei ole haruldane, et tööandjad ei maksa ajutise viisaga töötajatele viimase kuu palka.

Kui Ukrainas algas sõda, elas riigis seaduslikult suur hulk kolmandatest riikidest sisseandajaid. Hinnanguliselt elas Ukrainas 38 000–61 000 dokumentideta sisseandajat, kellest osa kuulus kuni 400 000-liikmelise roma elanikkonna hulka, kes on riigis elanud. Kolmandate riikide kodanikel ja dokumentideta sisseandajatel on alates sõja puhkemisest olnud raskusi oma õigustele ja kaitsel juurdepääsul, nagu ka romadel, kes on piiril ja põgenedes kokku puutunud diskrimineerimisega. Väidetavalt on selliste takistustega kokku puutunud ka kodakondsuseta isikud, sealhulgas endised NSVLi kodanikud, kes ei ole saanud Ukraina kodakondsust. (Hoff & de Volder 2022, 9–10.)

Kolmandate riikide kodanikel ja dokumentideta sisseandajatel on alates sõja puhkemisest olnud raskusi oma õigustele ja kaitsel juurdepääsul, nagu ka romadel, kes on piiril ja põgenedes kokku puutunud diskrimineerimisega.

NÄIDISJUHTUM

Gruusia kodanike ebaseaduslik töötamine Eesti ehitussektoris

MÄRTSIS 2023 KONTROLLIS Eesti Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) nelja ehitusplatsi, kus teadaolevalt töötasid sisseandajad. Kuigi paljud töölistest põgenesid, tabati Lõuna prefektuuri piiri- ja migratsioonijäreleva valvetalitluse juhi Margo Petersi sõnul 13 töölist kohapeal. Politsei tõendas, et kolm Gruusia kodanikku töötasid ebaseaduslikult, kuna tööandja ei olnud töötajaid PPA registris registreerinud. Lisaks viibis üks töötajatest Eestis ebaseaduslikult.

POLITSEI ALUSTAS TEMA suhtes väärteomenetlust, mille tulemusel saadeti ta välja ja talle määrati 2 aastaks ja 9 kuuks Schengeni alale sisenemise keeld. Veel kahe isiku viisa tunnistati kehtetuks ja nad pidid seitsme päeva jooksul riigist lahkuma. Peters rõhutas tööandja rolli oma töötajate registreerimisel. Ebaseaduslikult töötamise eest võib võõrtöötajale määrata kuni 1200 euro suuruse kinnipidamise või trahvi ja ettevõttele kuni 32 000 euro suuruse trahvi. Kui tööandja on alltöövõtja, vastutab peatöövõtja solidaarselt näiteks maksamata palga maksimisega ja töötajate koju tagasipöördumisega seotud kulude eest. (Lõunaeestlane 2023.)

KUIGI ARTIKKEL EI sisalda konkreetset teavet juhtumi kohta, tunduvad tagajärjed võõrtöötajate jaoks olevat üsna tõsised, ehkki peamiseks probleemiks nimetati tööandja suutmatust registreerida töötajad vastavas registris. Tööandja võimalike sanktsioonide kohta ei olnud teavet.

Ärakasutamise ohtu on täheldatud ka seoses platvormitöö või juhutööde majandusega (CBSS TF-THB 2022, 26; GRETA 2022, 37). Isikut tõendavaid dokumente kontrollitakse harva, mistõttu on võimalik, et inimene töötab kellegi teise nimel. Töötasu saab konto omanik, kes võib oma „alltöövõtjale“ edasi anda vaid osa sellest. See on tuvastatud kui tegevusviis, mis hõlbustab ebaseaduslikku töötamist ja tööjõu kuritarvitamist. Kuna konto omanik kontrollib täielikult teise isiku rahaasju, on olemas ka inimkaubanduse oht. (GRETA 2022, 37.)

Soome hiljutise uurimisartikli kohaselt renditakse kontosid toidukullerite Facebooki gruppides (HS 22.4.2023). Ettevõtted lubavad oma kulleritel palgata asendajaid, sest seaduse silmis on kullerid füüsilisest isikust ettevõtjad. Alates 2019. aastast on aga Soomes tuvastatud juhtumeid, kus elamis- või tööloata inimene on teise isiku kontot kasutades ebaseaduslikult toidukullerina töötanud. Kõige tõsisemal tuvastatud juhtumil tõi alltöövõtuettevõtte kaks isikut Nepaalist Soome kullerina tööle. Need isikud töötasid alltöövõtu korras kaks aastat pikki tunde. Väidetavalt anti neile valeinformatsiooni ja korraliku palga asemel said nad ainult veidi sularaha, millega toitu osta. (Ibid.)

3.4 Sotsiaalselt tõrjutud isikute ärakasutamine

TÖÖTAJAJD VÄRVATAKSE SAGELI veebikuulutuste kaudu, kuid eriti kodutuid või uimastisõltuvuse all kannatavaid inimesi värvatakse siiski peamiselt isiklikult ja mitteametlike võrgustike kaudu. Poola ametiasutuste sõnul on mõned värbajad keskendunud spetsiaalselt sotsiaalselt ebasoodsas olukorras olevatele inimestele, näiteks koduta või hiljuti vanglast vabanenud inimestele, et „pakkuda neile paremat elu“. Isegi kui pakutav töökoht on välismaal, on värbajad kaasmaalased, mis muudab usalduse loomise ja potentsiaalse ohvri veenmise lihtsamaks (Murazkiewicz 2020, 34). Lisaks võivad kurjategijad toita ohvrite uimastisõltuvust, et teostada nende üle rohkem võimu.

Läti juhtumite puhul, kus ohvrid olid Läti kodanikud, on kurjategijad peaaegu alati kasutanud ära ohvrite psühholoogilist või sotsiaalmajanduslikku haavatavust, valides välja isikud, keda on lihtne ära kasutada, petta või manipuleerida. Ohvrid võivad kannatada näiteks vaimse tervise probleemide, kodutuse või raske uimastisõltuvuse all, mistõttu nad võivad nõustuda töötama majutuse ja toidu eest. Üldiselt võib ärakasutamise olukorrast lahkumine olla iga töötaja jaoks raske, juhul kui töö on seotud eluasemega.

NÄIDISJUHTUM

Läti uimastisõltlastele mõeldud kommuun¹⁵

LÄTI KODANIKKE VÄRVATI kohaliku uimastisõltlastele mõeldud kogukonda. Seal oli kolm elamuüksust, kus elas kokku üle 100 inimese. Ohvritele lubati nende sõltuvuse ravi töö ja religiooni kaudu. Organisatsioon, mis kuulus kolmele inimesele, ei olnud ametlikult registreeritud kui MTÜ või sotsiaalne ettevõtte. Värbajad lähenesid potentsiaalsetele ohvritele supikööki-des ja muudes kohtades, kus kodutud inimesed kogunevad, ning lubasid majutust, toitu ja ravi sõltuvuse raviks, kasutades ära isikute haavatavust ja sotsiaalset tõrjutust. Mõne inimese töid kommuunidesse ka nende sugulased.

OHVRITE ELAMISTINGIMUSED OLID armetud, ülerahvastatud ja ei pakkunud mingit privaatsust, sest mõnes kohas oli isegi turvakaamera. Kui tööga oli viivitusi, ei saanud ohvrid toitu. Samuti said nad harva ühendust oma perekonna või sõpradega. Töö toimus põllumajanduses ja metsanduses. Ohvrid viidi kohale kaubikutega ja neil puudus igasugune kontakt kohalike elanikega. Organisatsioon oli sõlminud maa/majandi omanikega kokkuleppe, et raha makstakse organisatsiooni omanikele, kes seejärel jagavad palga töötajatele. Tegelikult ei saanud töölised üldse mingit palka ja raha jagati organisatsiooni juhtivate inimeste vahel.

POLITSEI JA TÖÖINSPEKTSIOON viisid 2021. aastal pärast põhjalikku ettevalmistust ja tõendite kogumist läbi ühisoperatsiooni kommuuni. Kaasati ka teenusepakkujad, et ohvrid saaksid kohe tuge. Juhtumit ei ole veel kohtus menetletud.

¹⁵ ELECT_THB operatiivse vahetusviisi kokkuvõte Leedus, märts 2023

On teatatud ka teistest juhtumitest, näiteks nelja raske uimas-titarvitamise probleemiga Läti mehe juhtumist, kellele lubati tööd Taanis. Saksamaal, teel Taani, varastati meeste passid, mida kasutati võltsfirmade asutamiseks ja laenude võtmiseks. Mehed jäid Saksamaal kõigest ilma. Lisaks on tuvastatud juhtumeid, kus sotsiaalselt tõrjutud lätlasi on värvatud välismaal, näiteks Poolas ja Saksamaal, sunniviisilisele kerjamisele.

Mis puutub kolmandate riikide kodanike ärakasutamisse Lätis, siis vahendajate eesmärk on värvata madala haridustaseme ja kutseoskustega ning kehva sotsiaalse ja majandusliku olukorraga inimesi, pakkudes hästi tasustatud tööd (1500–3000 eurot kuus) ehituses, põllumajanduses, toidlustuses või muus sektoris. Kui töötajad Läti saabuvad, teatab tööandja neile, et vaba töökoht ei ole enam saada-val, ja sunnib neid allkirjastama teise, vähem soodsa lepingu, milles töötaja nõustub tegema tööd, milleks ta ei ole kvalifitseeritud.

Tööandjad väljendavad seejärel rahulolematust tööga, ei maksa palka või maksavad vähem, kui nad peaksid. Samuti võidakse palgast maha arvata kunstlikke sanktsioone või trahve.

3.5 Majapidamistööd

MAJAPIDAMISTÖÖ TEGIJATE ÄRAKASUTAMINE või koduorjus on inimkaubanduse üks vorm, mida on äärmiselt raske avastada, sest tööd tehakse eramajapidamistes. Lisaks on majapidamistööd oma olemuselt varjatud töövorm ja paljudes riikides on see sageli osa varimajandusest. Asjaolu, et töö toimub nähtamatus kohas, isoleerib töötajad ja muudab nad – tavaliselt naised – kuritarvitamise ja ärakasutamise suhtes haavatavamaks kui teised töötajad. (OSCE 2014, 13.)

Majapidamistööde sektori ärakasutamise olukord varieerub

viies vaadeldavas riigis ja selle tööalase ärakasutamise vormi kohta puudub üldiselt teave. Soome tööinspektorid on märkinud, et võimalik ärakasutamine selles sektoris on jäänud Soomes suures osas märkamatuks, ka võrreldes teiste Euroopa riikidega. Enamik kontrollidele on dokumendipõhised, sest inspektorid ei tohi kodumajapidamistesse siseneda, välja arvatud juhul, kui on põhjust kahtlustada, et töötajate elu või tervis on ohus ja järelevalvet ei saa teostada muul viisil (tööohutuse ja töötervishoiu jõustamise ja töötervishoiu alase koostöö seadus 44/2006). Intervjueeritud tööinspektorite sõnul raskendab kontrolliprotsesse ka asjaolu, et selles sektoris ei ole lihtne töötajatega kontakti saada või nendega kohtuda. Need töötajad ei pruugi olla teadlikud õigustest, mis neil töötajatena Soomes on, ning seetõttu ei pruugi nad ise võimalike probleemide või kuritarvituste kohta aru anda. Seni läbiviidud kontrollide käigus on siiski ilmnenu probleeme puhastussektoris ja ka mõned tõsisemad ärakasutamise juhtumid majapidamistööde puhul.¹⁶

3.6 Ärakasutamisel kaustatavad skeemid

TÖÖJÕU ÄRAKASUTAMISE TOIMEPANIJAD kasutavad sageli seaduslike ettevõtlusstruktuure ja erinevaid skeeme, et varjata oma ebaseaduslikku tegevust ametivõimude eest. Samuti võivad nad oma kasumi maksimeerimiseks maksudest ja sotsiaalmaksetest kõrvale hoida. (Jokinen & Ollus 2019, 21.) Kutseline ja organiseeritud kuritegevus kasutab sarnaseid taktikaid, et varjata kuritegeliku tulu allikat. Rahapesu toimub seadusliku äritegevuse, vari- ja puhverfirmade kaudu, samuti kasutades ära platvormimajandust ja virtuaalvaluutasid, et segada kuritegelikke vahendeid seadusliku rahaga. (Tax Administration 2023a.) Mõned tööjõu ärakasutamise seotud skeemid on välja toodud järgmistes alapeatükkides.

¹⁶ Vaata ka: Töötervishoid ja tööohutus Soomes (2022). Tõsised puudujäägid eramajades töötavate välismaalastest töötajate tööaja arvestuses. <https://www.tyosuojelu.fi/web/en/-/serious-shortcomings-in-the-working-time-records-of-foreigners-working-in-private-homes>

Paberil võib kõik tunduda seaduslikuna, kuna tööjõu ärakasutamise toimepanijad kasutavad seaduslike ettevõtlusstruktuure ja erinevaid skeeme, et varjata oma ebaseaduslikku tegevust ametivõimude eest.

NÄIDISJUHTUM

Inimkaubanduse kahtlus ehitussektoris, mis hõlmab Soomet, Eestit ja Lätit

SOOME RIIKLIK UURIMISBÜROO ja Eesti riiklik kriminaalpolitsei lõpetasid 2023. aasta kevadel suure tööjõukaubanduse juhtumi uurimise ehitussektoris. Erinevatest ettevõtetest ja kuritegelikku ühendusse kuuluvatest isikutest koosnev Eestis tegutsev organisatsioon pettis mitukümmend töötajat Eestist, Lätist ja Ukrainast, kes tulid Soome tööle ekspuaterivaates tingimustes, ning said sellest kriminaalset tulu summas üle 2,3 miljoni euro. Organisatsioon püüdis kuritegelikku tegevust varjata, asutades kuritegeliku tulu ülekandmiseks ja varjamiseks eraldi äriühingud. Lisaks sellele määrasid kahtlustatavad kuritegeliku tegevuse keskmes olevale äriühingule Soome tegevjuhi, kellel ei olnud äriühingus tegelikku otsustusõigust. (NBI 2023.)

KRIMINAALJUURLUSE KÄIGUS ON kindlaks tehtud, et Eesti kahtlustatavad värbasid oma asutatud ettevõtete kaudu sadu töötajaid erinevatele ehitustööstusülesannetele. Nad petsid ja eksitasid töötajaid, jätsid nad võlgadesse, mõned puutusid kokku ka vägivallega või vägivaldaähvardustega. 21 tuvastatud ohvrit töötasid kehvades töötingimustes, kus tööpäevad olid pikad, puhkepausid puudusid ja töötasu oli väike või puudus üldse. Vastupidiselt töölevõtmisel lubatule pidid töötajad maksma majutuse, töövahendite ja tööriiete eest ning lisaks sellele trahvis tööandja ohvreid ja arvas nende palgast maha summasid selliste põhjuste eest nagu puudumised, halvasti tehtud töö või telefoni kasutamine tööajal. (Ibid.)

LISAKS SELLELE REGISTREERITI töötajad arveldusteenuse ettevõttes kui kergettevõtjad, ilma et nad oleksid teadlikud sellest korraldusest või kergettevõtluse tähendusest. Tegelikuses oli neil tööõiguslik töösuhe ja ettevõtte oli kohustatud tagama nende töötingimused. Politsei usub, et kahtlusalused korraldasid ohvrite töötamist puudutavaid lepinguid Soome ehitusettevõtete ja nende loodud eraldi ettevõtete vahel ning said seeläbi märkimisväärset kasu.

KOKKU KAHTLUSTAB SOOME politsei juhtumi raames 11 isikut 21 raskendatud inimkaubanduse kuriteos ja ühes raskendatud tööandjapensionikindlustusmakse pettuses. Kümme kahtlustatavat on pärit Eestist ja üks Soomest. (Ibid.)

Töötajate lähetamine

TÖÖTAJATE LÄHETAMISE PUHUL peetakse silmas praktikad, mille puhul tööandja saadab töötaja ajutiselt teise ELi liikmesriiki teenust osutama teenistuslepingu, kontsernisisesse lähetuse või rendiagentuuri vahendusel toimuva rendilepingu raames¹⁷. Lähetamist reguleerib ELi lähetatud töötajate direktiiv¹⁸. Siiski võidakse kasutada petturlikke lähetusskeeme, et saada paindlikku tööjõudu ja maksta neile alampalka, mis põhineb lähetava riigi madalamal palgatasemel. Samuti raskendavad nad ametiasutuste jaoks olukorra avastamist ja sekkumist ning võivad raskendada uurimisprotsessi.

Soomes kasutatakse lähetatud töötajaid eelkõige ehitussektoris, kus lähetamine põhineb sageli alltöövõtu- või sarnasel kokkuleppel Soome ja välisriigi ettevõtte vahel (Jokinen et al. 2011, 24). Finwatchi (2022, 6) andmetel oli enne Ukraina sõja algust suurenenud Ukraina ja Valgevene ehitustöölise töötamine ilma töötamisõigusega. Nende juhtumite hulka on kuulunud ukrainlaste töölevõtmine Eesti kaudu võltsitud töötajate lähetamise skeemi raames (Yle 28.9.2020), kuigi ilma loata töötajaid on palgatud ka otse Soome ettevõtetesse. Töötajad sellistest riikidest nagu Ukraina, Usbekistan ja Kõrgõzstan on lähetatud Soome Poola, Läti ja Eesti kaudu. Siiski on Soome suurtes ehitusettevõtetes eeskirjade muutmise tõttu praegu kolmandatest riikidest lähetatud töötajate osakaal üsna väike. See tõstatab küsimuse, kas ebaausad vahendajad ja alltöövõtjad on leidnud uusi, uenduslikke viise võõrtöölise ekspuaterimiseks, näiteks kasutades ära kergettevõtluse korraldust, mida tutvustatakse järgmises peatükis.

Poola on alates 2015. aastast pakkunud Armeenia, Valgevene, Gruusia, Moldova, Venemaa ja Ukraina kodanikele kergemini kättesaadavat tööviisat, mis selgitab tõenäoliselt asjaolu, et paljud kolmandate riikide kodanikud lähetatakse ELi riikidesse¹⁹ eelkõige Poola kaudu. Riikidel on olemas tavad, mis piiravad töötajate lähetamist juhtudel, kui töötaja ei tööta ega ole tegelikult töötanud saatvas riigis. Näiteks lähetati enne Venemaa sissetungi Ukrainasse Poola ettevõtte poolt palgatud Ukraina hooldajad sageli Saksamaale ja teistesse ELi riikidesse. Kui aga töötaja oli elanud Poolas vähem kui viis aastat, vajas ta Saksamaale seaduslikuks lähetamiseks eraldi viisat. Kuigi töötajad võisid tegelikult seaduslikult Poolas töötada, võisid Saksamaale lähetatud töötajad selle tagajärjel Saksamaa viisa puudumise tõttu riigist välja saadetud saada ja neile kehtestati sissesõidukeeld.

¹⁷ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=471>

¹⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=celex:31996L0071>

¹⁹ Kokkuvõtlik aruanne Postcare projekti kohta, Marek Benio, Euroopa Tööjõu liikuvuse instituut, Kraków, august 2022 (avaldatakse peatselt).

Pealesunnitud või fiktiivne füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine

PEALESUNNITUD VÕI FIKTIIVNE füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine on olukord, kus töötingimused sarnanevad töösuhtega, kuid töötaja on paberil füüsilisest isikust ettevõtja ja vastutab seega füüsilisest isikust ettevõtlusega seotud riskide ja kohustuste eest. Samal ajal on de facto tööandjal võimalik vähendada kulusid ja ignoreerida eeskirju ja kohustusi, mis on seotud töötaja palkamisega.

Soomes kontekstis on fiktiivne füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine selge suundumus, mis mõjutab eelkõige konkreetseid sektoreid, nagu ehitus- ja puhastusteenindus. Ekspuaterimisest kasu saajad ja selle võimaldajad võivad rakendada sunniviisilist või võltsitud füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemist, et teenida rahalist kasumit, saada kiiresti või lühikeseks ajaks paindlikku tööjõudu või vältida bürokraatiat, palgates lihtsamalt deklareerimata töötajaid või seaduslikke töötajaid arveldusettevõtete kaudu (Tax Administration 2022a). Ärakasutatav isik võib nõustuda töötasuga, kuigi see jääb alla seadusliku ja kollektiivlepingu miinimumi, või nõustuda skeemiga, et saada elamisluba (ibid.). On teatatud, et tööinspekterimisasutused peavad sageli tõmbama piiri töötamise ja ettevõtluse vahele ning ka erinevad kontrollitegevust teostavad asutused on avastanud töösuheteid, mida tööandjad on püüdnud maskeerida ettevõtluseks (Tax Administration 2023b).

Soomes on töötajad tavaliselt registreeritud nn kergettevõtjana, mis tähendab, et nad on füüsilisest isikust ettevõtjad, kuid neil ei ole oma ettevõtet. Kergettevõtjad esitavad arveid kliendile tavaliselt arveldusteenuseid pakkuva ettevõtte kaudu. (Tax Administration 2022b.) Arvelduskonto loomine ei nõua isiklikku visiiti, seega võib seda teha kolmas isik, kui tal on vajalikud andmed olemas, kuigi paljud arveldusettevõtted on püüdnud seda vältida, nõudes arvelduskontole registreeruvatelt isikutelt ranget elektroonilist tuvastamist (vt nt UK-KO.fi 2023).

Sellest hoolimata on ametiasutused ja praktikud teatanud juhtumitest, kus töötaja ei olnud teadlik oma ettevõtluse staatusest ja/või tööandja oli teda eksitanud, et ta allkirjastaks töölepingu asemel käesunduslepingu (Tax Administration 2022c SAK 2023). Mõnel juhul on teatatud, et töötajad on tagasiulatuvalt tunnistanud füüsilisest isikust ettevõtjateks, mis tähendab, et tööandja on püüdnud töötajate pensionimaksed tagasi saada (ibid.). Soome ametiasutused on ka täheldanud, et mõned tööandjad kasutavad elamislubade süsteemi samuti väärt: töötaja elamisluba võidakse taotleda siis, kui töötaja saabub Soome, kuid tegelikkuses võidakse isik siiski peagi panna töötama füüsilisest isikust ettevõtjana või kergettevõtjana ning tema „töösuhe“ on kas väga lühike või ei realiseeru üldse (Tax Administration 2023b).

Töötajate seisukohast tähendab nende staatus ettevõtjana,

et nende suhtes ei kohaldata töötajate kaitseks mõeldud õigusakte (näiteks õigus põhipuhkusele, haigushüvitisele või tööõnnetuste hüvitamisele) ega kollektiivlepinguid (RIKU 2021). Töötajat võidakse meelitada sellesse kokkuleppesse, lubades talle palgatõusu, kuigi tegelikkuses võib tema netotöötasu pärast kulusid, näiteks kohustusliku füüsilisest isikust ettevõtja pensionikindlustuse (millest töötaja ei pruugi isegi teadlik olla) ja maksude tasumist, olla väiksem kui varem.

Samal ajal vähenevad sageli tööandjate kulud. Samuti võib tööandja nõuda töötajalt tasu näiteks tööriistade eest, mis põhineb tema ettevõtlusstaatusel. (Finnwatch 2022, 27.) Soome täitevasutuste andmetel on selliseid skeemid toimunud nt ehitus- ja transpordisektoris (Tax Administration 2022c). Teadmatult või tahtmatult ettevõtjana tehtav töö on tööinspeksiooni seisukohast samuti problemaatiline, sest see raskendab töötajate õiguste järelevalvet.

NÄIDISJUHTUM

Ukraina tööliste ärakasutamine ehitussektoris

SOOME EHITUSTÖÖLISTE AMETIÜHINGU andmetel kasutati 2022. aastal Soome Tampere asuval suurel ehitusobjektidel Ukraina töölisi ära. Ukraina põgenikud meelitati fiktiivsesse füüsilisest isikust ettevõtlusesse, mis tähendas, et nad töötasid nn kergettevõtjatena, kuid ei olnud sellest ise teadlikud. Töötajaid varustas Läti ettevõtte ja nad töötasid esmaspäevast laupäevani pikki tunde, saades ebapiisavat palka. Töökoha juhtkond väidab, et Ukraina põgenikud värvati Soome „Läti heategevusorganisatsiooni“ kaudu. Ametiühingu väitel on tegemist personali värbamise ettevõttega. (Yle 18.1.2023.) Tööplatsil jäi ebaselgeks ka see, kes on Ukraina põgenike tegelik tööandja. Skeemi tulemusena keelas peatöövõtja tööplatsil kergettevõtluse kasutamise. Teine alltöövõtja pakkus tööd kõigile kergettevõtjana töötanud ukrainlastele. Töövõtjad on hakanud süüdistusi menetlema ka ametiühingus ja omaenda administratsioonis. (Yle 2.2.2023.)

PIIRKONDLIKU RIIGIHALDUSASUTUSE TÖÖINSPEKTORID viisid novembris 2022 läbi kontrolli Läti ettevõttes. Ametnikel oli raskusi ettevõtte töötajatega kontakteerumisega. Kontrollaruande kohaselt esines mitmeid probleeme seoses tööõiguse ja sellega seotud õigusaktidega. (Yle 20.1.2023.) 2023. aasta veebruari alguses eitas ettevõtte kõiki tööjõu ärakasutamise alaseid süüdistusi. Samuti teatas ettevõtte, et võib ametiühingu Ukraina töötajate kohta käiva teabe avaldamise eest kohustusse kaevata. (Yle 6.2.2023.)

Alltöövõtuskeemid ja varifirmade kasutamine

ALLTÖÖVÕTT ON ÜSNA levinud praktika, eriti sellistes sektorites nagu ehitus. Tavaliselt kasutatakse seda selleks, et hankida töötajaid, kellel on konkreetsed oskused, mida on vaja ainult projekti teatud etapis. Kui Soome ehitussektoris võtab võõrtöötaja tööle välismaine (all)töövõtja, peab peatöövõtja veenduma, et töötajal on õigus töötada. Soome Ehitustööstuse Liit RT on teinud ettepaneku, et peatöövõtjal peaks olema see kohustus kõigil juhtudel, olenemata sellest, kas võõrtöötaja on tööle võetud välismaise või Soome (all)töövõtja poolt (Wartiovaara 2021).

Jultunud tööandjad võivad püüda varjata ilma töötamisõiguseta kolmandate riikide võõrtöötajate töötamist alltöövõtuahelate kaudu, näiteks palgates neid Soomes Eesti (vari) ettevõtte kaudu.

Mõningatel juhtudel pannakse töötaja ID-kaardi või töötajate nimekirja lahtrisse „tööandja“ Soomes registreeritud ettevõtte nimi, kuigi alltöövõtja (st tegelik tööandja) on välismaine ettevõtte. Samuti võidakse töötajale anda korraldus, et ta ei kirjuta end tööplatsile sisenedes sisse juurdepääsukontrollisüsteemi. (Finnwatch 2022, 10.)

Helsingi politsei on teatanud juhtumitest, kus välismaalastele müüakse nn varifirmasid, et nad saaksid taotleda ettevõtja elamisluba, ilma et nad kavatsesid Soomes tegelikku äritegevust alustada (Il-talehti 3.2.2023).

NÄIDISJUHTUM

Filipiinlastest veoautojuhid, kes on tööle võetud Poola riulifirma kaudu

ALATES 2018. AASTAST on MTÜ La Strada Poland teinud koostööd Hollandi ametiühinguga (FNV – Foundation VNB) juhtumi puhul, kus 10 filipiinlastest veokijuhti tuvastati kui võimalikud inimkaubanduse ohvrid. Nagu Hollandi ametiühing teatas, saadetakse Poolas „tööle võetud“ kolmandate riikide kodanikke sageli teistesse liikmesriikidesse, et nad töötaksid Poola seaduste ja palkade alusel. Antud juhul värvati filipiinlastest veoautojuhid tööle Poolas, kuid tegelikult töötasid nad teistes Euroopa riikides, näiteks Taanis, Saksamaal ja Madalmaades. Transpordiettevõtte asutati Poolas varifirmana, kuid tegutses üksnes Lääne-Euroopas (Rappler 2022).

JUHTIDE JÄLGIMISSEADMED OLID manipuleeritud, et nad saaksid kohustuslikke puhkeaegu ignoreerida ja sõita pikemat aega. Juhid pidid elama oma veoautodes, neile maksti liiga vähe palka ja neid solvati. Juhtum ettevõtte vastu ei ole Hollandis edu saavutanud. Hollandi prokuratuur leidis, et tõendid inimkaubanduse kohta puuduvad. Pealegi ei saanud teises riigis asutatud ettevõttele sanktsioone määrata. (Rappler 2022.) Poola prokuratuur püüab praegu esitada süüdistuse ühele selle juhtumi toimepanijale.

Maksekelmused, näiteks palga tagasimaksmine

PALGA TAGASIMAKSMINE ON olukord, kus töötajal on tavaliselt tööleping ja talle makstakse igakuiselt palka standardite, näiteks kollektiivlepingu alusel, kuid ta peab osa palgast tööandjale tagasi maksma, tavaliselt sularahas. Tagasimaksmis skeemile on iseloomulik, et paberil tundub kõik olevat korras ja seaduslik. Selleks, et skeemile jälile saada, peavad uurijad oskama märgata tunnuseid ohvri ja kurjategija rahavoogudest. (Ylinen et al. 2020, 45.) Ohver võib kokkuleppega nõustuda lootuses saada hiljem alaline elamisluba või saada piisavalt sissetulekut, et tuua Soome mõni pereliige, või lihtsalt alternatiivsete võimaluste puudumise tõttu.

NÄIDISJUHTUM

Soomes inimkaubanduses ja sellega seotud kuritegudes süüdistatav iluteenindusettevõtja

HELSINGI RINGKONNAKOHTUS ON alustanud süüdistuste menetlemist Soomes toimunud inimkaubanduse juhtumis, mis leidis aset ilu- ja spaatööstuses. Prokuröri sõnul kasutati ära 11 inimest, kellest 3 on lapsed, ja kaubitseti neid sunniviisilise töö eesmärgil. Enamik ohvreid, nagu ka kurjategija, olid Tai naised. Prokuröri sõnul meelitas ettevõtja kaks ohvrit Taista Soome reisima. Mõned ohvrid reisisid Soome iseseisvalt. (Yle 6.3.2023; MTV 15.2.2023.)

OHVRITELE LUBATI LIGI 2000 euro suurust sissetulekut kuus, kuid nad said vaid 500–800 eurot kuus. Üks 11-aastane laps pandi pesu pesema, mille tunnipalk oli 4 eurot. Tööpäevad olid üle kümne tunni pikad ja ohvrid said harva puhkepäevi. Kurjategija majutas ohvreid oma majas ja neile pakuti söögiks peamiselt riisi. (Yle 6.3.2023.) Hiljem üüris kurjategija ohvritele möbleerimata korteri ja iga töötaja palgast võeti maha 250 euro suurune igakuine üür. (MTV 6.3.2023.) Helsingi politsei sõnul manipuleeris ettevõtja ka ettevõtte broneerimissüsteemiga ja raamatupidamisega, et varjata kuritegusid ja teenida rohkem kasumit. Kahtlustatakse, et ta maksis palgad sularahas ja seejärel eemaldas sularahas makstud kliendikülastused broneerimissüsteemist. (MTV 6.3.2023.)

NII UURIJAD KUI ka pangad ja makserakenduste pakkujad võivad avastada tehingute puhul eeskirjade eiramisi. Potentsiaalsed ohumärgid võivad olla näiteks kahtlased tehingumustrid, nagu palga väljavõtmine sularahas (eriti kui see puudutab mitut sama ettevõtte töötajat, kui väljavõtmised tehakse sularahaautomaatidest peaaegu samal ajal, mis võib viidata sellele, et pangakaardid on teise isiku valduses, ja/või kui väljavõtmistele järgneb sularaha sissemakse töötaja kontole); kontod, millel ei ole muud tegevust kui igakuine palga sissemakse; ja suur hulk kontoomanikke, kellel on samad isikuandmed, näiteks sama koduaadress, telefoninumber või e-posti aadress (FATF-APG 2018). Eksploateerimise ohvreid võidakse kasutada ka rahapesu kattevarjuna või panna nad raha oma kodumaale vedama (Ylinen et al. 2020, 46).

Soome Tööinspektsiooni tähelepanekud aastal 2022

SOOME PIIRKONDLIKUD TÖÖINSPEKTSIOONID tegid 2022. aastal üle 2300 võõrtööjõu kasutamise seotud kontrolli. Ligi viiendik neist olid ühised kontrollid politsei, maksuameti ja/või piirivalvega. Kontrollide käigus avastati palju probleeme või puudusi, sealhulgas

- **NN KERGETTEVÕTLUSEKS MASKEERITUD** töösuhete kahtlused
 - **71 KONTROLLI KÄIGUS** avastati kokku 422 kergettevõtjat, peamiselt ehitussektoris.
- **PROBLEEMID TASUSTAMISEGA, NÄITEKS** (üldkohustusliku kollektiivlepingu alusel) liiga madal põhipalk või lisatasu puudumine ületunnitöö või õhtuse või öise töö eest
 - **PEAAEGU 60% KONTROLLIDE** puhul ehitussektoris, 54% puhul hotellinduses ja restoranis ning 45% puhul põllumajanduses.
 - **PALGAKÜSIMUSED 46%-L 119** kontrollist, mis viidi läbi välismaistes ettevõtetes (peamiselt ehitus- ja tööstussektoris), mis on lähendanud töötajaid Soome.
- **VÕÕRTÖÖTAJAJAID, KELLEL EI** olnud õigust töötada oma praegusel ametikohal Soomes, leiti 15% töökohtadest, kus seda aspekti uuriti.
 - **KÕIGE SAGEDAMINI OLI** tegemist töötamisega vales valdkonnas²⁰
 - **KOHATI VAID ÜSIKUID** ebaregulaarselt Soomes viibivaid ja töötavaid isikuid. (Regional State Administrative Agency 2023).

²⁰ Tavaliselt määrab töötaja elamisloa selle, millises valdkonnas ta töötada võib (Regional State Administrative Agency 2023).

Sageli toimub tööjõu ärakasutamise või inimkaubanduse korral ka muu kuritegelik tegevus. Inimkaubanduse uurimine võib viia muude kuritegude avastamiseni või vastupidi. Seotud kuriteod on sageli majandusliku iseloomuga, näiteks maksudest kõrvalehoidumine, raamatupidamispettus, dokumentide võltsimine, rahapesu, altkäemaksu andmine, väljapressimine jne. (Jokinen & Ollus 2019)

Muud kokkulepped

SAGELI TOIMUB TÖÖJÕU ärakasutamise või inimkaubanduse korral ka muu kuritegelik tegevus. Inimkaubanduse uurimine võib viia muude kuritegude avastamiseni või vastupidi. Seotud kuriteod on sageli majandusliku iseloomuga, näiteks maksudest kõrvalehoidumine, raamatupidamispettus, dokumentide võltsimine, rahapesu, altkäemaksu andmine, väljapressimine jne (Jokinen & Ollus 2019.) Soomes võidakse isikule, kes on oma äritegevuses seadusest tulenevaid kohustusi eiranud või kes on süüdi kuriteos, määrata ärikeeld, mis keelab talle 3–7 aastaks vastutava ametikoha ettevõtluses (ärikeeldu käsitlev seadus 1059/1985). On teada, et ebaausad ettevõtjad on keelust mööda hiilunud, asutades uue ettevõtte teise isiku nime all, kuid tegelikult kontrollivad nad ettevõtte tegevust. Selliste skeemide puhul võib ärakasutatav isik olla töötaja või sageli abikaasa või muu pereliige.

NÄIDISJUHTUM

Mitu süüdistust Lätis asuva pagaritehase puhul

MITTEAMETLIKULT TUNTAKSE SEDA juhtumit ka „küpsisejuhtumina“, sest ohvrid olid allutatud tööalasele ärakasutamisele tuntud küpsisetehases nimega Adugs, mis asub Līvāni väikelinnas. Esialgul oli Läti riigi politsei saanud täpsustamata välisriigi saatkonnalt teavet, et mitmed Latgales asuva pagari-tooteid tootva ettevõtte töötajad olid teatanud sunniviisilisest tööjõust. Vastusena saadud teabele algatas riigi politsei kriminaalmenetluse inimkaubanduse, rahapesu ja kehavigastuste tekitamise eest. Uurimise käigus selgus, et umbes aasta jooksul oli Adugsis ära kasutatud seitset India kodanikku. Väidetavalt ei makstud neile täispalka ja neid sunniti põhjendamatult võlgu võtma. Töötajatelt võeti ära nende passid, nad allutati füüsilisele vägivaldale ja neid ähvardati riigist väljasaatmisega, kui nad ei täida kõiki kuritegeliku rühmituse nõudmisi. Pärast avastamist viidi oletatavad ohvrid abi saamiseks varjupaika Safe House. Ohvrid olid valmis andma tunnistusi kahe kuu möödudes, kui nad olid hakanud teenusepakkujaid usaldama ja seega nõustusid tegema koostööd riigi politseiga.

KRIMINAALMENETLUSE RAAMES VIIS politsei läbi volitatud läbiotsimised ja pidas kinni kolm organiseeritud gruppi kuuluvat isikut. Kokku teostati läbiotsimisi 23 kohas ja konfiskeeriti vara 1 700 000 euro väärtuses, sealhulgas 1 000 000 eurot sularaha. Peamine kurjategija oli Latgale (Läti idaosa) kuritegelikus allilimas tuntud. Väidetavalt on tal ka ulatuslikud sidemed piirkonna poliitilistes ringkondades. Väidetavalt oli peamine kurjategija varem sattunud õiguskaitseasutuste tähelepanu alla erinevate kuritegude, sealhulgas maksudest kõrvalehoidumise, keskkonnareostuse, haldusmenetluste vastaste kuritegude ja muude kuritegude tõttu. Teised kaks kahtlustatavat meest ei olnud aga varem politsei poolt kinni peetud.

ADUGSI ADVOKAAT KINNITAS, et klient on vahi all, kuid viitas asjaoludele, et tegemist on „raiderismiga“ ehk võitlusega ettevõtte kontrolli eest. Ettevõtte palkas kümme advokaati, kes esitasid pidevalt nõudeid, mis aeglustasid uurimist. Lisaks oli ühel organiseeritud grupi liikme sugulane, kes töötab kohtunikuna ning andis juhiseid, kuidas sekkuda uurimisse ja süüdistuse esitamisse. Lisaks sellele leppisid kõik kahtlusalused salaja kokku samades ütlustes, nii et õiguskaitseorganite ülesanne oli tõestada vastupidist. Samuti püüdsid kahtlusalused agressiivselt tunnistajaid leida ja nende ütlusi mõjutada. Peale selle on Adugsi omanik Latgales tuntud ja mõjukas isik ning ta kasutas aktiivselt meediat, et muuta avalikku arvamust kahtlustatava kasuks.

JUHTUM SAADETI PROKURATUURI 2021. aasta märtsis ja kohtusse 2022. aasta veebruaris. Lisaks salakaubaveo süüdistusele süüdistatakse rühmitust ka rahapesu, tahtliku kehavigastuse tekitamise, finantsvahenditega ebaseadusliku tegevuse, laskemoona ladustamise ja strateegilise tähtsusega kaupade ringluseeskirjade rikkumise eest. Kohtumenetlus algas 2022. aasta lõpus ja võib juhtumi ulatuse tõttu võtta aastaid.

Inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise eesmärgil

Seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuv inimkaubandus on kuritegu, mille puhul inimest sunnitakse, survestatkse või veendakse tegelema prostitutsiooniga, olema ekspuateeritud seksitööstuses või muudes seksuaalse kuritarvitamise vormides, tavaliselt kurjategija rahalise kasu saamiseks. Ohvrid on enamasti, kuid mitte ainult, naised ja tüdrukud.

KURJATEGIJA VÕIB ÄRA kasutada ohvri haavatavat olukorda (mis võib olla tingitud näiteks vaesusest, puudest, noorusest või uimastite kuritarvitamisest), eksitada teda, ähvardada või šantažeerida teda või tema perekonda ning panna teda võlaorjusesse, et teda seksuaalselt kuritarvitada. Ohvril võib olla vähe või üldse mitte mingit sõnaõigust selle suhtes, kas ta soovib seksi müüa, kellele ta seksi müüb, millal ta töötab, milliseid teenuseid ta pakub, ning tal ei pruugi olla võimalik olukorrast ilma tõsiste tagajärgedeta lahkuda. (Inimkaubanduse ohvrite riiklik abisüsteem n.d.a.)

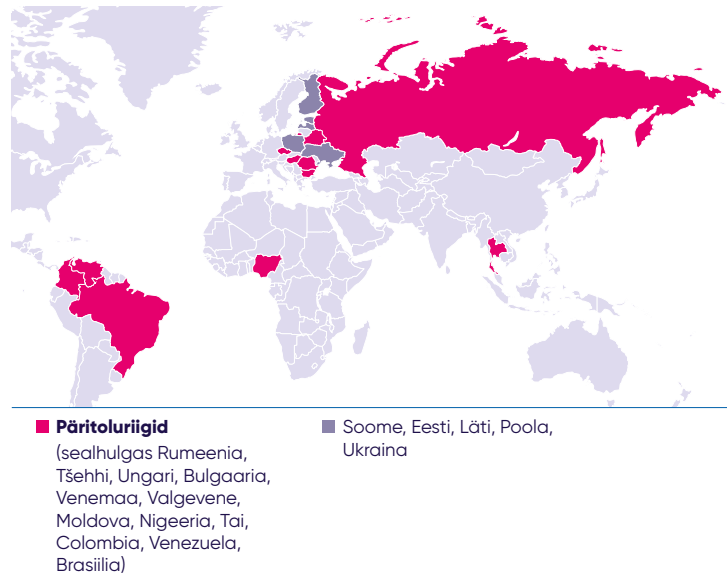
Seksimüük või kupeldamine tähendab, et kolmas isik tegutseb seksi müüva ja ostva isiku vahel ning saab seksi müügist rahalist kasu. Tuleb siiski märkida, et kõik seksi- ja erootikatööstusega seotud tööd ei ole seotud ärakasutamisega. Soomes, Eestis, Lätis ja Poolas on seksuaalteenuste müük kahe täiskasvanud isiku vahel seaduslik, samas kui Ukrainas on seksuaalteenuste müük haldusõigusrikkumine. Kõigis viies riigis on kupeldamine ja bordellipidamine kriminaliseeritud.

4.1 Ohvrid ja marsruudid

VIIES KAARDISTATUD RIIGIS on tuvastatud seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvreid nii kodanike kui ka välismaalaste hulgas, kes on pärit peamiselt ELi riikidest, nagu Rumeenia, Tšehhi Vabariik, Ungari ja Rumeenia, aga ka Venemaalt, Valgevenest, Nigeeriast, Kesk- ja Kagu-Aasia riikidest ning Ladina-Ameerikast.

Seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrid liiguvad sageli erinevate riikide, piirkondade ja linnade piires. Naaberriikide piires kasutatakse maismaateid, nt busse ja ronge, samas kui olenevalt kuludest ja mugavusest võidakse kasutada ka lende ja parvlaevu.

JOONIS 2. Mõned peamised seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrite päritoluriigid, mis on tuvastatud Soomes, Eestis, Lätis, Poolas ja Ukrainas.

LÄTIS EI OLE kolmandate riikide kodanikke tuvastatud seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvritena. Läti politsei aruannete kohaselt ei pea naised, kellega nad kokku puutuvad, end ohvriks, ei taha tunnistusi anda ja püüavad vältida probleemide tekkimist oma kupeldajatega, ka seetõttu, et see võib hävitada nende võimalused prostitutsiooni jätkamiseks. Kolmandate riikide kodanike kaasamine seksitööstusesse on üldiselt uuem nähtus, kuid nüüd värvatakse naisi ka Ukrainast, Valgevenest, Moldovast ja Venemaalt.

Eestis on viimasel ajal tuvastatud vähem Ukrainast, Valgevenest ja Venemaalt pärit seksuaalse ärakasutamise ohvreid. Uus trend on seksuaalteenuseid müüvate Ladina-Ameerika ja Tai isikute (peamiselt cis-soolistest naistest, kuid ka meestest ja transsoolistest isikutest) esilekerkimine. Ladina-Ameerikast pärit isikutel on sageli Hispaania kodakondsus ja nende inglise keele oskus on tavaliselt piiratud. Mõned on Eestisse reisinud omal käel, teised töötavad koos kupeldajate või vahendajatega, keda nad nimetavad „määndžeriks“. Määndžerid elavad ja osutavad teenuseid väljastpoolt Eestit. Nende teenuste hulka kuulub klientide andmebaaside ja prostitutsiooni kaasatud isikute veebikontode haldamine, näiteks piltide üleslaadimise kaudu.

Eesti kaardistuse kohaselt osalevad seksuaalteenuseid müüvad isikud rotatsioonisüsteemis, mille kohaselt töötavad nad paar nädalat Eestis, Lätis ja/või Soomes ning seejärel suunduvad edasi teistesse Euroopa riikidesse, sealhulgas Põhjamaadesse ning Lääne- ja Lõuna-Euroopa riikidesse.

Füüsilisest vägivallast ei ole teatatud ning asjaomased isikud peavad end pigem seksitöötajateks kui kupeldamise või ärakasutamise ohvriteks. Kui politsei nad kinni võtab, soovivad paljud neist kohe riigist lahkuda.

Soomes on seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrid pärit peamiselt teistest ELi riikidest, näiteks Rumeeniast, Tšehhi Vabariigist ja Ungarist, või kolmandatest riikidest, näiteks Taist ja Nigeeriast. Lisaks sellele on inimkaubanduse ohvriks tunnistatud ka Soome kodanikke. Sageli on tegemist noorte inimestega, kes on haavatavas olukorras, näiteks sõltuvusprobleemide tõttu, ja kes ei pruugi end ohvriks pidada. Sellised isikud võivad alles hiljem ise tunnistada oma kogemusi seksuaalseks eksploateerimiseks.

Erinevad uurijad ja valitsusvälised organisatsioonid on märkinud, et Soomes seksitööstuses tegutsevad sisserändajad ei anna sageli teada nende vastu toime pandud kuritegudest, mis on tingitud seksitöö stigmatiseerimisest ning õigusaktidest, nimelt välismaalaste seaduse sätetest, mis käsitlevad seksuaalteenustega kauplemise kahtlustust, mis on potentsiaalne alus kolmandate riikide kodanike väljasaatmiseks (nt Diatlova & Näre 2018; Diatlova 2018; Diatlova 2019; Vuolajärvi 2019a; 2019b Oinonen 2019). Seksuaalteenuste müüki ei ole määratletud kui töötamist, seega ei ole ka seksuaalteenuseid müüvad isikud tööõiguslike õigusaktidega kaitstud.

NÄIDISJUHTUM**Ohvrite parem tuvastamine Soomes**

SOOME OHVRIABI PROJEKT SEIVE käivitati 2021. aastal, et parandada seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrite tuvastamist ja tugevdada multidistsiplinaarsete ametnike koostööd inimkaubanduse kuritegevuse vastu võitlemisel ning jagada parimaid tavasid. Kaasates piirkondlike osalejaid, näiteks noorsooteenuste ja sõltuvusainete valdkonnas tegutsejaid võrgustikesse, et arutada inimkaubandust, on Victim Support Finland suutnud tuvastada märkimisväärse arvu seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ja sunniviisilise abielu ning sellega seotud ärakasutamise ohvreid. Nende hulgas on ka Soome kodanikke, keda on ära kasutatud, kui nad olid alla 18-aastased. (RIKU 2023; 2022; Pihlaja & Roth 2022).

4.2 Värbamine ja ärakasutamine

ÜLDISELT, KUI LÄHENEDA potentsiaalsetele seksuaalse ärakasutamise ohvitele – mis sageli toimub internetis – siis võivad kurjategijad kasutada võltsitud profile, mis viitavad rikkusele ja kõrgele elatustasemele. Belgiast saadud tõendite kohaselt võivad kurjategijad meelitada oma ohvreid empaatiaga ning valmisolekuga isikut aidata ja rahaliselt toetada ning võtta sihtmärgiks eelkõige isikuid, kelle taustaks on perekondlik ebastabiilsus, koolist väljalangemine, madal enesehinnang ja muud psühhosotsiaalsed nõrkused. (GRETA 2022, 32.)

Aafrikast ja Kagu-Aasiast pärit sisserändajatest naised saavad Euroopasse sageli suurtes võlgades, kuna on reisinud läbi Sahara kõrbe ja üle Vahemere või Kagu-Aasia rändevahendajate kaudu, et Euroopa seksitööstuses tööd leida (Plambech 2022). Madaamid, mamasanid ja laenuandjad on isikud, kes saavad kasu sisserändajate seksimüügist (ja mõnikord kasutavad neid ära) ning kes teevad võimalikuks nende reisimise Euroopasse. Tavaliselt maksavad nende Euroopasse reisimise eest üksikisikud, kes sponsoreerivad rännet ja annavad dokumendid või tagavad rahalised vahendid, et sisserändaja saaks sihtriiki jõuda. Plambech märgib siiski, et naissoost sisserändajad ei ole lihtsalt passiivsed ohvrid, keda transporditakse. Mõned isikud võtavad laenu, leiavad bordellid ning korraldavad ise dokumente, transporti ja reisi marsruute. (Ibid., 11.)

Nigeerlastest inimkaubanduse ohvreid on tuvastatud seksuaalse ärakasutamise eesmärgil enamikus Põhjamaades ja Lääne-Euroopa riikides. Nad on sageli pidanud kasutama Euroopasse rändamiseks salakaubavedajate ja muude vahendajate abi ning on võlgu suuri summasid madaamidele mitmesuguste kulude eest, mis võivad olla mitmesugused, alates värbamisest, reisimisest ja muudest kuludest ja tasudest. Madaamid on naised, kes on varem Aafrikast Euroopasse tulnud ja abistavad uustulnukaid Euroopasse saabumisel ja töö leidmisel, saades vastutasuks osa nende sissetulekust (Oinonen 2019, 28). Sageli on madaamid ise varem olnud inimkaubanduse ohvrid (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016, 4).

Niinimetatud „lover boy“ meetod viitab praktikale, mille puhul tavaliselt meessoost kurjategija võrgutab noori, haavatavaid tüdrukuid ja poisse, et neid lõpuks seksuaalselt ära kasutada.

Traditsiooniliselt oli see protsess sageli üsna pikaajaline, kuid tänapäeval jätkavad „lover boy“-d kiiremini väärkohtlemisega, näiteks ähvarduste, väljapressimise ja vägivallaga (Hollandi valitsus, n.d.)²¹. Internet, sotsiaalmeedia ja tutvumisrakendused pakuvad laialdasi võimalusi potentsiaalsete ohvritega kontakteerumiseks ja nende kohta isikliku teabe kogumiseks, mis teeb ka kurjategijatele oma ohvrite seksitööstusse sundimise lihtsamaks (ibid.; GRETA 2022).

Väidetavalt on seda meetodit kasutanud eelkõige Rumeenia kupeldajad, kus kupeldaja teeskleb, et tal on ohvri suhtes romantilisi tundeid, või palkab noormehi, kelle ülesanne on panna tüdruk või noor naine endasse armuma (YLE 5.8.2020). Selle skeemi kaudu värvatakse alaealisi tüdrukuid prostitutsiooni ja kui nad saavad 18-aastaseks, võidakse nad saata ka välismaale tööle. Mõnel juhul meelitavad kurjategijad naisi välismaale abielu ja näiteks hotelli- või baaritöö

²¹ Sealhulgas väljapressimine ohvritest tehtud seksuaalse sisuga piltide abil ehk seksuaalne väljapressimine.

lubadustega ning tegelikkus avaneb alles sihtriigis. (Ibid.) Sarnastest juhtumitest on teatatud ka Poolas, kus on kaasatud Bulgaaria kodanikke. Ohvritele lubati abielu ja seejärel öeldi neile, et nad peavad teenima raha pulmade ja uue elu jaoks. Lisaks on GRETA (2022, 31–32) uuringu kohaselt mitmed ELi liikmesriigid tuvastanud juhtumeid, kus kahtlaselt kõrge palgaga töökuulutused teenindus- või põllumajandussektoris osutusid vahendiks, mille abil värvati inimesi seksuaalseks ärakasutamiseks.

Läti allikate kohaselt töötavad kolmandatest riikidest pärit naised tavaliselt kupeldajate alluvuses ning nende värbamine ja suhtlemine korraldatakse sotsiaalsete sõnumiprogrammide, nagu Viber, Telegram ja WhatsApp, kaudu. Värbajad on loonud ka varjatud grupe, mis on mõnikord rahvusvahelised, kuhu grupi liikmed võivad kutsuda seksitööst potentsiaalselt huvitatud naisi. Naistele lubatakse umbes 5000 eurot kuus, mis võib olla rohkem kui 20 korda suurem kui palk, mida nad kodumaal saavad. Värbajad lubavad ka korraliku töökeskkonda, tasutud reisikulused, erakorterit, turvalisust, probleemide korral 24/7 „abitelefoni“ ning klientide leidmist ja filtreerimist. Tavaliselt lepatakse ka eelnevalt kokku, milliseid teenuseid nad pakuvad. Naised sisenevad Läti turismi- või tööviisiga Poola kaudu. Sihtriiki saabudes on naised sageli ilma raha või kohalike võrgustiketa ning nad on sunnitud nõustuma erinevate tingimustega.²²

Töötajad on pikad ja/või ettearvamatud, naised võivad olla videovalve all ning neil ei ole lubatud oma korterit või töökohast lahkuda ega klientidega rääkida.

Kõigis uuritud riikides tuvastati, et naised käivad sageli „ringreisidel“, mis tähendab, et nad vahetavad iga paari nädala tagant linna ja isegi riiki. Seda tehakse selleks, et vältida kokkupuudet politseiga ja meelitada kliente, kes sageli eelistavad regulaarselt uusi naisi. Kui naised protesteerivad nende tingimuste vastu, võivad sutenöörid ähvardada neid politseiga või migratsiooniasutuste poolt väljasaatmisega või nende „musta nimekirja kandmisega“ või sellega, et nad räägivad nende perekonnale nende osalemisest prostitutsioonis. Lätis teatati, et enamik naisi saab makseid sularahas. Rahaülekanded sutenööridele toimuvad pangaväliste rahaülekandefirmade kaudu. Raha on sageli adresseeritud kolmandale isikule, mis muudab lõpliku saaja väljaselgitamise keerulisemaks.

²² Kokkulepitud tingimuste rikkumine on tüüpiline ka juhtudel, kui Läti kodanikega kaubitsetakse seksuaalse ärakasutamise eesmärgil.

NÄIDISJUHTUM

Suur kupeldamisjuhtum Soomes

HELSINGI RINGKONNAKOHUS TEGI 2023. aasta aprillis otsuse kupeldamisjuhtumis, mida politsei kirjeldas kui Soome suurimat omataolist juhtumit. Peamine kurjategija oli 28-aastane tšehhi naine, kes väidetavalt teenis aastatel 2018–2022 erinevates Soome linnades vähemalt 25 naise kupeldamisega rohkem kui 220 000 euro suuruse kasumi. Kurjategija korraldas ohvritele majutust ja reisiplane/reisikavasid. Ohvrid vahetasid iga paari päeva tagant korterit ja linna ning viibisid riigis tavaliselt kaks-kolm nädalat korraga. Ohvrid olid peamiselt Tšehhi kodanikud, kuid ka Slovakkia, Ungari, Valgevene, Kasahstani, Poola ja Saksamaa kodanikud.

JUHTUMI TULEMUSEL MÕISTETI süüdi kolm inimest. Peamisele kurjategijale mõisteti karistuseks kaks aastat ja kümme kuud vangistust raskendatud kupeldamise, ebaseadusliku sisserände korraldamise, narkootikumide ebaseadusliku kasutamise ja kergema tulirelvakuriteo eest. Teine süüdlane sai üheaastase tingimisi vangistuse raskendatud kupeldamise, ebaseadusliku sisserände korraldamise ja võltsimise eest ning kolmas kolmekuulise tingimisi vangistuse kupeldamisele kaasaaitamise eest. Ebaseadusliku sisserände korraldamine oli toime pandud, kuna kurjategijad andsid Soome sisenevatele isikutele võltsitud COVID-19 testi tõendeid. (HS 12.4.2023.)

On mõningaid viiteid sellele, et seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvreid võidakse ära kasutada mitmel viisil, nt ka kuritegeliku tegevuse käigus, ning neil võib olla roll ka teiste ohvrite värbamisel või näiteks nende pealt raha kogumisel.

Samuti võivad ohvrid olla sunnitud allkirjastama pabereid nende nime all loodud petturlike ettevõtete jaoks või võtma nende nimel laenu, krediitkaarte või hüvitsi, mida inimkaubitsejad kasutavad oma kasumi maksimeerimiseks.

4.3 Psühholoogiline sund ja trauma side

ÜLEMINEK FÜÜSILISE KONTROLLI kasutamisel mitmesugustele peenemakoelistele psühholoogilistele kontrollivahenditele on paljudes kaardistatud riikides üsna ilmne. See tähendab, et ärakasutamine ei pruugi olla kõrvalistele isikutele nähtav, kuna ohvrid ei pruugi olla oma igapäevategevustes piiratud (Kauranen 2018, 118). Samuti kasutatakse ohvrite värbamisel ja ärakasutamisel ning nende kontrollimisel ka peenekoelisemaid vahendeid. Kurjategijad võivad ohvreid survestada ja sundida keerulistel viisidel, mida on raske avastada ja mis põhinevad isikliku suhte loomisel ohvriga. Need kontrollivahendid tekitavad ohvrites hirmu ja takistavad neid tegutsemast oma tahtmise järgi. (Ibid.)

Lisaks ei pruugi ohvrid end inimkaubanduse ohvritena tajuda, kuna inimkaubitsejad panevad neid uskuma, et nende ärakasutamine on normaalne ja vältimatu näiteks ohvri soo või teatud demograafilise rühma kuulumise tõttu (ibid., 120–121).

Psühholoogiline sundimine inimkaubanduses võib toimuda mitmel erineval viisil. Baldwin jt (2015) intervjuu-uuringus teatasid inimkaubanduse ohvrid, et nad on oma kuritarvitaja poolt kogenud mitmeid mittefüüsilisi sunnimeetodeid. Uuringu kohaselt võib psühholoogiline sundimine ilmned näiteks isolatsioon, ähvarduste ja alandamisena. Lisaks on tavaline, et inimkaubitseja näitab aeg-ajalt ja ettearvatult ka headust. See võib viia olukorrani, kus ohver kardab kurjategija ärritamist ja loodab samamoodi talle meeldida ning saada emotsionaalse tasuna kaastunnet. (Baldwin et al. 2015, 1176.)

Traumaside viitab emotsionaalsele sidemele vägivaldsete ja ohvri vahel. Casassa et al. (2022) hiljutise teemakohase ülevaate kohaselt sunnib traumaside seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvreid alluma jätkuvale ärakasutamisele ja kaitsma inimkaubitsejat.

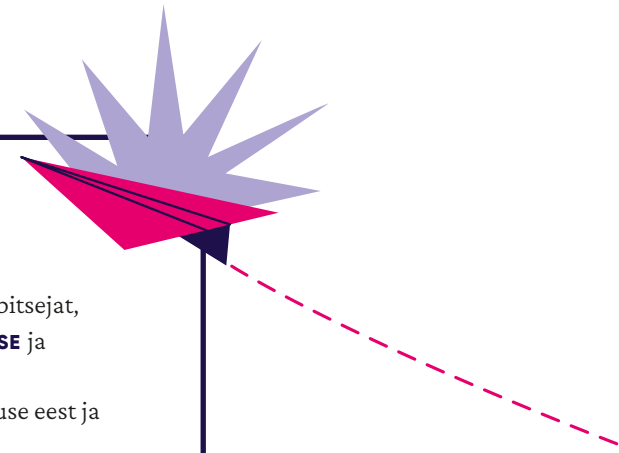
Tuvastati järgmised traumasidemete tunnused:

- **VÕIMU EBAVÕRDSUS, MIS** soosib kaubitsejat,
- **INIMKAUBITSEJATE TEADLIK POSITIIVSE** ja negatiivse suhtluse kasutamine,
- **OHVRI TÄNULIKKUS POSITIIVSE** suhtluse eest ja enesepiinamine negatiivse eest ning
- **KURJATEGIJA SEISUKOHTADE INTERNALISEERIMINE** ohvri poolt. (Ibid.)

Samuti on täheldatud, et eelnev trauma muudab ohvrid ärakasutamise suhtes haavatavamaks ning nende armastustunne püsib ka pärast inimkaubandusest väljumist. Armastust nimetati ka põhjuseks, miks ohvrid ei võta inimkaubitsejaid vastutusele ning miks inimkaubitsejad kasvatavad sageli tahtlikult traumasidet ja kasutavad värbamisel „lover boy“ meetodit. (Ibid.) See raskendab ka õiguskaitseorganite jaoks juhtumite avastamist ja uurimist ning piisavate tõendite hankimist kuriteo kohta.

Doychak ja Raghavan (2020) viisid läbi intervjuu-uuringu, mille eesmärk oli uurida seost psühholoogilise sundimise, vahelduvate preemiade ja karistuste ning traumaga seotud kiindumuse võimaliku kujunemise vahel. Traumajärgne kiindumus võib areneda erinevate sunnitaktikate kaudu, kuid näiteks mõned inimkaubanduse ohvrid taastuvad kiiremini kui teised. (Doychak & Raghavan 2020, 343.) Seega tuleks traumasideme fenomeni mõista pigem dimensiooniliselt kui kategooriliselt. Samuti väidavad teadlased, et kriminaalõigussüsteem peaks paremini arvestama kurjategija ja ohvri vahelise intiimse partnerluse mõjusid (ibid., 353).

Bailey jt (2023) lähenesid trauma sideme fenomenile biopsühholoogilisest vaatenurgast. Uurijate sõnul on traumaside, mida on paljudes kontekstides nimetatud ka „Stockholmi sündroomiks“, vana vananenud termin ellujäämismehhanismile, mida nad nimetavad „rahustamiseks“. Kui ohvrid seisavad silmitsi ohuga, millest ei ole võimalik kohe põgeneda, võivad ohvrid ellujäämisvahendina väljendada midagi, mida uurijad nimetavad „supersotsiaalseks kaasatuseks“, tehes kurjategijaga koostööd ja rahustades teda (Bailey et al. 2023, 4). Seega, olenemata sellest, millist terminit kasutatakse traumaga seotud kiindumuse arendamise kontekstis, on see mõiste tihedalt seotud looduslike ellujäämismehhanismidega äärmiselt stressirohketes olukordades.

Lõppkokkuvõttes on ilmne, et erinevate peenekoeliste psühholoogiliste kontrolli- ja sundimismeetodite ning traumasidemete kasutamine inimkaubanduse toimepanijate poolt takistab veelgi inimkaubanduse kuritegude tuvastamist, uurimist ja nende eest vastutusele võtmist politsei ja teiste kriminaalõigusasutuste poolt. See raskendab viie riigi õiguskaitseorganite jaoks piisavate tõendite hankimist kuriteo kohta ning ohvrite usalduse võitmine muutub keerulisemaks, kuna kasutatakse peenekoelist psühholoogilist manipuleerimist ja kontrolli.

4.4 Veebipõhine ja tehnoloogia abil toimuv seksuaalne ärakasutamine

INTERNETIS JA TEHNOLOOGIA abil toimuvale inimkaubanduse teemale on viimastel aastatel hakatud rohkem tähelepanu pöörama, kuigi teadmised probleemi ulatuse ja mastaabi kohta on endiselt piiratud. Valitsused ja kodanikuühiskonnas osalejad ei kogu enamasti süstemaatiliselt andmeid selle kohta, kas tuvastatud ohvrid on värvatud või nendega on kaubitsetud internetis.

COVID-19 pandeemia tagajärjel teatati aga laialdaselt, et laste ja täiskasvanute seksuaalne ärakasutamine internetis on suurenenud.

Soomes on Pro-Tukipiste teatanud, et pärast pandeemiat on nende klientide seas suurenenud huvi veebipõhise ettevõtluse alustamise vastu, kuid see ei ole paljude jaoks olnud lihtne lahendus (Pro Sentret 2021, 34). Portugalis läbi viidud intervjuu-uuringu kohaselt ei pidanud seksimüüjad aga pandeemia ajal veebipõhist seksitööd tingimata võimalikuks, sest nad arvasid, et see võib viia suurema eksponeerituse tasemeni (de Jesus Moura et al. 2022, 10).

Teadlikkuse suurendamise jõupingutusi on tehtud ka seoses majutust ja tööd pakkuvate veebiplatvormidega, mida kurjategijad võivad kasutada võltsitud kuulutuste avaldamiseks. Europoli internetisisust teavitamise üksus on hakanud jälgima veebiplatvorme, sealhulgas sotsiaalmeediat ja veebipõhiseid turuplatvorme, et hoida silma peal nii inimkaubanduse ohvrite teenuste nõudluse kui ka potentsiaalsete inimkaubitsejate käitumise arengul. (Euroopa Komisjon 2022.)

GRETA 2022. aasta aruandes, mis käsitleb inimkaubandust internetis ja tehnoloogia abil, märgiti Soome kohta, et IKT-platvormid ja eelkõige foorumipõhised reklaamisaidid on peamised viisid inimkaubanduse raames turundamisel ja klientidega kontakteerumisel. Nii inimkaubanduse ohvrid kui ka seksuaalteenuseid müüvad isikud kasutavad samu veebisaitte, mistõttu on ametiasutustel sageli keeruline

tuvastada inimkaubandusega seotud kuulutusi. (GRETA 2022, 33.) Potentsiaalsed ohumärgid hõlmavad olukordi, kus isiku veebiprofiile uuendatakse ja kohtumisi klientidega planeeritakse teisest riigist, kui erinevate naiste kuulutused on seotud sama või väga sarnase e-posti aadressi ja mobiilinumbriga või, nagu Rootsis avastati, kui kirjaoskamatutel isikutel on profiilid täiskasvanute teenuste veebisaitidel (ibid., 33–34).

Lisaks muutuvad üha populaarsemaks seksuaalse materjali otseülekanded ja „tasulised“ videoveestlusrakendused, nagu Onlyfans, ning võib olla raske kindlaks teha, kas keegi, kes töötab selliste platvormide kaudu, teeb seda vabatahtlikult või kasutatakse teda ära (ibid., 34). Sarnaseid järeldusi on tehtud ka Poolas ja Leedus.

Lisaks saavad kurjategijad ohvrid kontrollida ja jälgida mobiilseadmete, kaamerate ja tarkvara ning video- või fotomaterjali abil, näiteks ähvardades avaldada ohvritest seksuaalseid pilte, kui nad korraldusi ei täida. Info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaid kasutatakse ka ohvrite perekondade ja sõprade ähvardamiseks.

Lisaks kasutatakse sotsiaalmeediat ja rakendusi ohvrite üle kontrolli jätkamiseks ka pärast seda, kui nad on ärakasutussituatsioonist lahkunud, et näiteks takistada neid kaebuste esitamisel ja õigusemõistmise taotlemisel. (GRETA 2022, 40.)

Euroopa tasandil ei ole tumeveebi kasutamist seoses inimkaubandusega suuremal määral tuvastatud, välja arvatud laste seksuaalse kuritarvitamise materjalide levitamise puhul. GRETA hinnangul võib see olla tingitud asjaolust, et inimkaubitsejad püüavad värbamise ja ärakasutamise käigus leida võimalikult suurt sihtrühma, samas kui tumeveebi kasutamine on piiratud (GRETA 2022, 37–38). Samuti ei ilmne, et inimkaubanduse kontekstis kasutataks krüptovaluutasid; selle asemel tehakse rahaülekandeid kommertslike rahaülekandefirmade, üksikisikute („muulade“), mitteametlike süsteemide, nagu näiteks hawala, või rakendusesiseste rahaülekannete kaudu (ibid.).

Inimkaubanduse juhtumite ja ohvrite tuvastamiseks kasutatakse ka tehnoloogilisi vahendeid. GRETA (2022, 72) andmetel on Läti ametiasutused kasutanud mõne juhtumi puhul spetsiaalset tarkvara pildituvastuseks ning Soome ametiasutused on katsetanud näotuvastusvahendeid, et tuvastada veebipõhise seksuaalse eksploateerimise ohvrid veebikaameramaterjalide põhjal. Sellegipoolest on politseitöö tegemine internetis väga ressursimahukas ning probleeme on näiteks andmete krüpteerimise, pidevalt kasvava andmemahu, tehnoloogiliste muutuste kiiruse ja ressursside, näiteks tehniliste seadmete ja ajakohaste teadmiste puudumise tõttu õiguskaitseasutustes (GRETA 2022, 15).

4.5 Lastega kaubitsemise

LAPSED JA NOORED võivad kokku puutuda samade ärakasutamise vormidega nagu täiskasvanud. UNODC (2023, 137) andmetel oli 2020. aastal Kesk- ja Kagu-Euroopas tuvastatud ohvritest veerand ja Lääne- ja Lõuna-Euroopas üle 40% lapsed. Mõlemas piirkonnas puutusid lapsed kokku seksuaalse ärakasutamisega ning ärakasutamisega eelkõige sunniviisilise kerjamise ja kuritegeliku tegevuse kaudu (UNODC 2023, 138, 159). Üleilmselt kasutatakse lapsi ära ka relvastatud konfliktides, nii lahingutegevuses kui ka seksuaalseks ärakasutamiseks ja sundabieluks (ibid., 53–54). UNODC (2023, 25) juhtumite kokkuvõtete analüüs näitab, et inimkaubitsejad kasutavad rohkem vägivalda naiste ja lapsohvrite, eelkõige tüdrukute suhtes ning et lapsed kannatavad suurema tõenäosusega füüsilise või äärmusliku vägivalda all kui täiskasvanud.

Poolas ja teistes Euroopa riikides, näiteks Prantsusmaal ja Saksamaal, on tuvastatud Poola laste seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse juhtumeid. Väidetavalt on Lõuna-Ameerikast ja Ida-Euroopast (eriti Bulgaariast, Rumeeniast ja Ukrainast) pärit lapsi kaubitsetud Poolas seksuaalse ärakasutamise eesmärgil ning roma lapsi on kasutatud ära sunniviisilise kerjamise eesmärgil. (U.S. Department of State 2022.) Samamoodi on Ukraina kontekstis tuvastatud lastega kaubitsemise juhtumeid nii rahvusvaheliselt kui ka riigisiselt seksuaalse ärakasutamise ja sunniviisilise kerjamise eesmärgil (U.S. Department of Labour 2021).

Lapsed ja noored, kes on ära jooksnud kodust, hooldusperest või asutusest, kuhu nad on paigutatud, on eriti suures seksuaalse ärakasutamise ja muu kuritegevuse ohus (Kervinen & Ollus 2019).

Hiljutise Soome uuringu kohaselt, mis käsitleb hooldusasutustest põgenenud lapsi, on noortel lihtne kohtuda täiskasvanutega, kes on valmis neid transportima, majutama ja rahastama (Haapala et al. 2023, 184). Lapsi võidakse sundida kuritegu sooritama või pakkuma seksi vastutasuks majutuse eest või neid võidakse kupeldada seksiootjatele (Lehtinen 2023; Valovirta 2023). Need kuriteod võivad vastata inimkaubanduse kriteeriumidele, kuid juhtumid jäävad tõenäoliselt ametiasutuste eest varjatuks (Kervinen & Ollus 2019; Valovirta 2023). Oluline on märkida, et kui inimkaubanduse ohvrit sunnitakse kuriteo toimepanemisele, tuleks kohaldada mittekariistamise põhimõtet²³ (Hannonen & Kainulainen 2022). Siiski võib selle kohaldamine olla keeruline, kui kuritegeliku tegevuse taga olevale ärakasutamisele ei pöörata piisavalt tähelepanu (ibid.).

²³ Karistamatuse põhimõte: kui inimkaubanduse ohvrit kasutatakse ära kuritegelikus tegevuses, ei tohiks teda karistada selle tegevuse eest, mille tegemiseks teda sunniti (vt nt Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni artikkel 26 ja inimkaubanduse tõkestamise ja sellevastase võitluse direktiivi (2011/36/EL) artikkel 8).

NÄIDISJUHTUM

Noorte seksuaalne ärakasutamine ja tehinguline seksimine

KURITEGEVUS LEIDIS ASET 2021. aastal Lätis: Riias, Jelgavas ja Saulkrastis. Kuriteo toimepanijateks olid eri rahvusest 35–60-aastased mehed, kes lähenesid 12–15-aastastele tüdrukutele tuttavate kaudu või lihtsalt tänaval, kutsudes neid kuhugi koos minema ja tehes neile ettepaneku raha või muude hüvede eest seksuaalvahekorda astuda. Hiljem palusid nad tüdrukutel kaasa võtta oma sõbrannasid ja ka neid seksuaalsesse tegevusse kaasata. Tüdrukuid kasutasid ära ka mehed, kes neid värbasid, kuid mõnikord osalesid selles ka meeste tuttavad.

KÕIK TÜDRUKUD OLID pärit vähekindlustatud perekondadest või riiklikest sotsiaalhoolduskeskustest. Kuigi selle juhtumi liigitamise üle oli ametiasutuste vahel vaidlusi, liigitati see lõpuks prostitutsiooni kaasamiseks ja prostitutsiooni kasutamiseks, täpsemalt Läti kriminaalseadustiku § 164 neljanda osa järgi „isikule, kes paneb toime noorema kui kuueteistkümnepärase isiku prostitutsiooniga tegelemiseks julgustamise, kaasamise või sundimise“.

Interneti-platvormide suurenenud kasutamine on avaldanud mõju ka uutele seksuaalse eksploateerimise vormidele. Viimastel aastatel on erinevates riikides muutunud märkimisväärseks nähtuseks nn sugar dating – kohtingud raha eest. Neid võib kirjeldada kui tasustatud kohtingute vormi, mille puhul klient – tavaliselt vanem mees – maksab teisele isikule, enamasti noorele naisele, tema seltskonna eest (Yle 21.11.2018). Selline tegevus võib olla konsensuslik, kuid seda on seostatud ka seksuaalse ärakasutamise ja muu kuritegeliku tegevusega. Yle küsitlused spetsialistide sõnul on sugar dating populaarne noorte seas, kes on haavatavas olukorras ja seega ohvriks langemisele rohkem avatud. (Ibid.) Ka laste ärakasutamine veebikaamera ja sotsiaalmeedia kaudu näib olevat kasvamas ning on arvatud, et kurjategijad on hakanud potentsiaalsetele ohvritele lähenemiseks kasutama ka võrgumänge (GRETA 2022).

Lisaks lastele, kes on ise inimkaubanduse ohvrid, vajavad sageli tuge ka inimkaubanduse ohvrite alaealised lapsed, kuna keskkond, milles nad on üles kasvanud, võib olla olnud ebastabiilne või on laps pidanud olema tunnistajaks oma vanema ärakasutamisele (National Assistance System for Victims of Human Trafficking n.d.b.).

4.6 Sundabielu

SUNDABIELU TÄHENDAB OLUKORDA, kus abielu sõlmitakse ilma ühe või mõlema poole vaba ja täieliku nõusolekuta või kus üks või mõlemad pooled ei saa abielust lahkuda. Isikut või isikuid võidakse ähvardada, petta, sundida või nad võivad olla tugeva ühiskondliku või perekondliku surve all (FRA 2014). Lapsega sõlmitud abielu võib samuti pidada sundabieluks, kuna lapsed ei saa anda nõusolekut abielu sõlmimiseks. Enamik sundabielu ohvreid on naised ja tüdrukud, kuid ohvriteks on tunnistatud ka mehi ja poisse (UNODC 2020).

Sundabielu on sageli seotud muude soolise vägivalda vormidega (Lilja et al. 2020) ja ohvrite raha, eluase, toit, elamisluba jms sõltuvad sageli abikaasast.

Euroopas toimuvad sundabielud sageli sissereändajate või vähemuste kogukondade seas. Ametiasutused ei näe alati seost sundabielude ja inimkaubanduse vahel (nt UNODC 2020; Viuhko et al. 2016), kuigi ekspuuteerimisvahendid on sarnased. Lätis on sundabielusid viimastel aastatel harva tuvastatud, kuid teatavatel juhtudel on teatatud Läti ja kolmandate riikide, peamiselt Pakistanist ja Bangladeshist pärit kodanike vahel sõlmitud fiktiivsete abielude juhtumitest. Neid juhtumeid ei ole siiski liigitatud inimkaubanduseks.

Tähelepanuväärne on sunniviisilise abielu juhtumite arvu hiljutine kasv Soomes. Aastal 2022 oli see kõige levinum inimkaubanduse vorm, millega naised ja tüdrukud (37%, 72 isikut) inimkaubanduse

ohvrite riiklikus abisüsteemis kokku puutusid. Peaaegu kaks kolmandikku neist olid sattunud sundabielu ohvriks mõnes teises riigis, peamiselt ohvri päritoluriigis. (Riiklik abisüsteem 2023.) Hinnanguliselt ei teatata seda liiki ärakasutamisest sageli politseile ja see viib harva kriminaalmenetluseni (Roth & Luhtasaari 2021, 20, 51). Ka lapsed või noored võivad sundabielu ohvriks sattuda. Juhtumid võivad hõlmata tütarlapsi, kes saadetakse oma vanemate päritoluriiki abielluma, või on Soomes tuvastatud mehi, kes reisivad välismaale alaealist pruuti otsima. Mõned sissereännanud ohvrid on abiellunud oma päritoluriigis enne teise riiki siirdumist. (Kervinen & Ollus 2019.)

Ülemaailmsed sündmused:

COVID-19 pandeemia ja Venemaa sissetung Ukrainasse

5.1 Venemaa sissetung Ukrainasse

UNCHR (2023) HINNANGUL on alates Venemaa täiemahulise sissetungi algusest Ukrainasse 2022. aasta veebruaris 8,17 miljonit ukrainlast riigist lahkunud. Juba enne seda olid paljud inimesed ümber asunud 2014. aastal alanud konflikti tõttu Donbassi piirkonnas ja Krimmis või rännanud riigi halva majandusliku olukorra tõttu teise riiki. Hinnanguliselt on riigisiselt ümberasustatud inimesed inimkaubandusest ja muudest ärakasutamise ja kuritarvitamise vormidest rohkem ohustatud. 2014. aasta Ukraina konflikt suurendas 2016. aastal Lääne-Euroopas avastatud Ukraina ohvrite arvu neljakordselt (UNODC 2023, IX). Lisaks on Venemaa kontrolli all oleval territooriumil elavad riigisiselt ümberasustatud isikud seisnud silmitsi takistustega isikut tõendavate dokumentide saamisel või uuendamisel, mis võib vähendada nende töövõimalusi ja suurendada nende haavatavust ärakasutamise suhtes (U.S. Department of State 2021).

Alates 2014. aastast kuni täiemahulise sõja alguseni 2022. aastal on ukrainlasi (mehi, naisi ja lapsi) ärakasutatud ja kaubitsetud Ukraina piires ja piiriülevalt seksuaalse ärakasutamise eesmärgil ning viimasel ajal eelkõige tööalase ärakasutamise eesmärgil.²⁴ Tööjõu ärakasutamine on toimunud erinevates sektorites, sealhulgas ehituses, tootmises, põllumajanduses, aga ka võltsitud tubakatoodete ebaseaduslikus tootmises (U.S. Department of State 2021). Ukraina lapsi ja haavatavaid täiskasvanuid on kaubitsetud ka sunniviisilise kerjamise

²⁴ Andmeallikad: La Strada Ukraina ja IOM Ukraina.

või kuritegevuse eesmärgil (ibid.). Aastatel 2017–2021 avastati Ukraina inimkaubanduse ohvreid neljakümnes Kesk-, Lõuna- ja Ida-Euroopa riigis (UNODC 2023, 56).

Lisaks Ukraina kodanikele on Ukrainas kaubitsetud näiteks Moldova, Venemaa Föderatsiooni, Kõrgõzstani, Usbekistani ja Kasahstani kodanikega. On tuvastatud uusi ärakasutamise vorme. Näiteks värvati Ukrainas elavaid inimesi tööle meeskonnaliikmetena jahtidel ja lõbusõidulaevadel, kuid tegelikult sunniti neid vedama dokumentideta sisserändajaid ELi. Naisi kasutati ära surrogaatluse puhul, mis tähendab kokkulepet, mille puhul naine kannab ja sünnitab lapse eesmärgiga anda laps teisele isikule või paarile. COVID-19-ga seotud liikumispõrangute tõttu kaubitseti väidetavalt rohkem ukrainlasi riigi sees, samas kui Ukrainas ärakasutatavate sisserändajate arv vähenes pärast Ida-Ukraina konflikti algust (U.S. Department of State 2021). Ka Ukraina inimkaubanduse ohvrite demograafilised näitajad muutusid rohkem linnaelanike, nooremate, meessoost ohvrite suunas, keda kasutati ära sunniviisilise töö ja kuritegevuse eesmärgil. IO-Mi andmetel kasutati üle poolte tuvastatud Ukraina inimkaubanduse ohvritest ära Vene Föderatsioonis ja veerand Poolas, mis on kaks riiki, mis kuuluvad nüüd kolme suurima Ukraina pagulase vastuvõtva riigi hulka.

18. aprilli 2023. aasta seisuga on üle 5 miljoni Ukrainast põgenenud inimese registreeritud ajutise kaitse või sarnaste riiklike kaitsekavade alusel Euroopa riikides (<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>). Viisavabaduse ja ajutise kaitse sätted ei kehti siiski isikute suhtes, kes pole Ukraina ega ELi kodanikud ja kes elasid sõja puhkemise ajal Ukrainas, välja arvatud pagulaseks tunnustatud isikud ja mõned pikaajaliste alaliste elanike kategooriad (UNODC 2022, 4).²⁵

Eesti	44 739	(10.4.2023)
Soome	53 318	(10.4.2023)
Läti	47 080	(11.4.2023)
Poola	1 583 563	(16.4.2023)

Kogu sõja ajal on väljendatud muret Ukraina pagulaste võimaliku inimkaubanduse ja ärakasutamise pärast, kuid siinses aruandes kasutatud allikad ei ole teatanud suurematest juhtumitest. Potentsiaalselt ohtlikeks peetavate olukordade hulka kuuluvad näiteks transpordi-, majutus- ja tööpakkumised piiridel, varjupaikades ja internetis, naiste otsimine abiellumiseks ning seksuaalsete või muude teenuste nõudmine majutuse või muu abi eest. ODIHR (2023) küsitles ligi 1000 Ukraina pagulasnaist, et tagada nende kogemuste ja haavatavuse kajastamine inimkaubanduse vastu võitlemise poliitikas, ning leidis, et

40% ei olnud inimkaubanduse riskidest teadlikud ja enam kui pooled ei olnud oma õigustest piisavalt informeeritud viisil, mida nad mõistsid. Iga 100. naine oli saanud ettepaneku töötada seksitööstuses ja iga 50. naine oli saanud palveid seksuaalsete teenuste saamiseks. (ODIHR 2023.)

Ärakasutamise riskid on ilmsed ka internetivaldkonnas. Internetis postitatakse tööpakkumisi, mis on mõnikord suunatud konkreetselt Ukraina pagulastele, ning vähe on kaitsemeetmeid või kontrolliprotsesse veendumaks, et pakkumised on mõeldud seaduslikuks tööks (Hoff & de Volder 2022, 15).²⁶ Lisaks on pärast sõja puhkemist märkimisväärselt suurenenud veebis nõudlus Ukraina naiste ja tüdrukute seksuaalse sisu ja seksuaalsete teenuste järele. Sotsiaalmeedias jagatud teavet, mida toetust otsivad ukrainlannad jagavad, võivad kasutada potentsiaalsed inimkaubitsejad ja muud kuritarvitajad. (OSCE 2022.) UNODC (2023, IX) prognoosib aga Ukrainas tuvastatud inimkaubanduse ohvrite arvu 5%-list kasvu 2023. aastal.

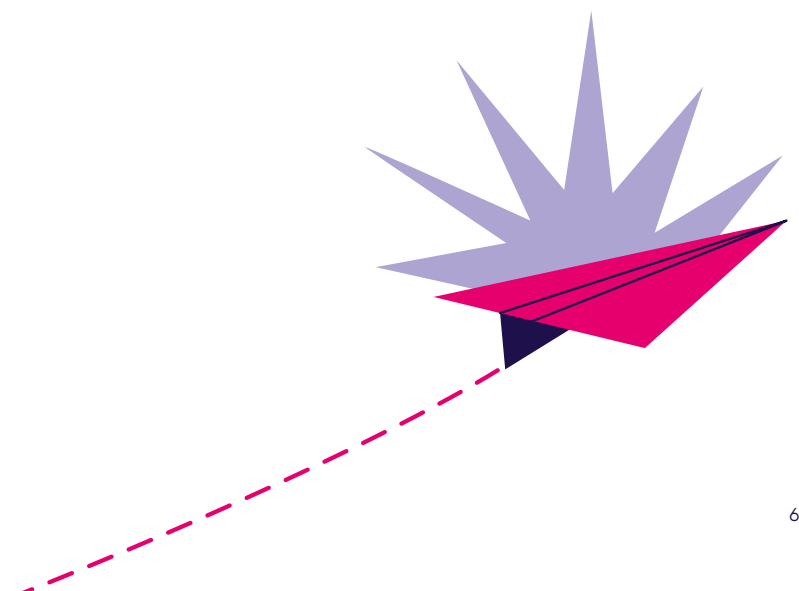
Arvatakse, et ELi ajutise kaitse direktiiv ja sihtriikides kehtestatud inimkaubanduse vastased meetmed on oluliselt vähendanud ukrainlaste ärakasutamise seotud riske (UNODC 2023, 7).

Eurooplased tunnevad Ukraina pagulaste suhtes üldiselt sümpaatiat, mis võib kodanikke võimalike ekspluateerimise märkide suhtes valvsamaks muuta. Samuti on riigid ja valitsusvälised organisatsioonid käivitanud teadlikkuse tõstmise kampaaniaid nii pagulaste kui ka vastuvõtivate riikide elanikele suunatud riskide kohta.

²⁶ Sarnased mured on esile kerkinud ka seoses eluaseme-/majutusprogrammidega, näiteks Ühendkuningriigi „Homes for Ukraine“. Vt näiteks UNHCRi avaldust aprillist 2022.

²⁵ IOM Ukraina andmetel (detsember 2022) on Ukrainast alates sõja algusest lahkunud 580 500 väljastpoolt ELi pärit mitteukrainlast. IOM Ukraine Operational Weekly SitRep – 5–11 December 2022

TABEL 3. Ukrainast pärit pagulased, kes on registreeritud ajutise kaitse või sarnaste riiklike kaitsekavade alusel riikide kaupa (allikas: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>, konsulteeritud 21. aprillil 2023).

La Strada Internationali liikmete sõnul on Ukraina pagulasi vastuvõtvates riikides otseselt abistatud vaid umbes 15 potentsiaalset Ukrainast pärit inimkaubanduse ohvrit. Siiski on ka võimalik, et juhtumid ei ole veel ametiasutuste teadvusse jõudnud.

Suur osa ukrainlastest on sihtriigis tööle võetud, kuna ajutise kaitse direktiiv annab neile õiguse kohe tööd otsida. Paljud esimese laine põgenikud olid kõrgelt haritud naised linnadest, kuid tundub, et tööhõivemudelid peegeldavad pigem nende võrgustikke kui nende kvalifikatsiooniprofiili, sest paljud on leidnud tööd madala kvalifikatsiooniga töökohtadel. Mõned on saanud lapsehoolduskohustuste tõttu töötada ainult osalise tööajaga. Mitmed riigid on hakanud välja töötama ja ühtlustama välismaal omandatud kvalifikatsioonide tunnustamise ja oskuste ülekandmise süsteeme. (OECD 2023.)

Jääb küsimus, mis juhtub Ukraina pagulastega tulevikus, kui kaua on ajutised kaitsemeetmed jõus ja mis juhtub, kui elamislooma mingil põhjusel ei pikendata. Samuti võib sõja jätkumine ja taastamine avaldada märkimisväärset mõju Ukraina elanikkonnale tervikuna, samuti pagulastele ja haavatavatele rühmadele, eelkõige ärakasutamise ja inimkaubanduse ohu poolest. UNODC hoiatab, et enneolematult suur hulk ukrainlasi võib tulevikus langeda inimkaubanduse ohvriks, kui hädaolukorrale reageerimisel ei võeta kiiresti arvesse konkreetseid inimkaubanduse vastaseid meetmeid (UNODC 2023, 56).

5.2 COVID-19 mõju

COVID-19 PANDEEMIA NÄIB olevat mõjutanud nii inimkaubanduse avastamise taset kui ka selle tunnuseid (UNODC 2023, 17). Pandeemia ja sellest tulenevad reisi- ja äritegevuse piirangud on mõjutanud nii tööjõu kui ka inimkaubanduse alast kuritegevust, kasutatavaid tegutsemisviise, aga ka ekspuaterimisvahendeid ja kasutatavaid marsruute. Lisaks on ametiasutustel ja teistel osalejatel raskem avastada võimalikke ärakasutamisuhtumeid ja leida potentsiaalseid ohvreid.

Maaailma tasandil vähenes seksuaalse ärakasutamise eesmärgil kaubitsetud ohvrite avastamine 2020. aastal võrreldes 2019. aastaga 24% võrra (UNODC 2023, IV). UNODCi hinnangul võib see viidata sellele, et ettevõtete sulgemine on toonud kaasa seksuaalse ärakasutamise vähenemise, kuigi ärakasutamine võib olla ka liikunud vähem nähtavasse ja vähem turvalisse kohta, mis raskendab kuriteo avastamist (ibid.). Ka avastatud piiriülene inimkaubandus vähenes 21%, kuid Sahara-tagusest Aafrikast ja Lõuna-Aasiast pärit ohvrite avastamine on kogu ülejäänud maailmas jätkuvalt suurenenud (ibid., 17–18).

Pandeemiast tingitud liikumispiirangud pidurdasid inimeste piiriülest liikumist. Yle uudiste artikli (23.3.2021) kohaselt on see vastanud ka Soome piiril avastatud inimkaubanduse ja kupeldamise juhtumite arvule. Helsingi politsei vanemuurija märkis, et piiril on peatatud võltsitud töölepingutega isikuid ja et piirivalve on teatanud, et

nt koristustööle palgatud isikute pagasist on leitud esemeid, mida on peetud seksitööle viitavateks (ibid.). Eelnevalt tutvustatud suures Soome kupeldamisjuhtumises olid kurjategijad esitanud Soome sisenevatele isikutele ka võltsitud COVID-19 testitunnistusi. Üks 2020. aastal Soomes kupeldamise ja raske pettuse eest süüdi mõistetud rumeenlane tegeles samuti võltsimisega, et vältida riiki sisenemise piiranguid (Yle 2.9.2020). Mees valmistas oma kupeldatud naistele võltsitud dokumendid, milles väideti, et naised tulevad Soome tööle toidukullerifirmasse, kuigi tegelikkuses tegelesid nad seksitööstusega (ibid.).

Pandeemial on olnud mitmekülgne mõju inimestele, kes müüvad seksi Euroopas. Pro-tukipiste spetsialisti sõnul vähenesid COVID-19 pandeemia ajal võimalused mitteametlikuks tööks ja selle tõttu võisid näiteks mõned dokumentideta sisserändajad püüda kompenseerida kaotatud elatusvahendeid seksimüügiga Soomes (Yle 6.8.2020). Burgose ja Del Pino (2021) Hispaanias läbi viidud uuringu kohaselt seksitööstus pandeemia ajal ei peatunud. Selle asemel pidid seksi müüvad isikud leidma tasakaalu töö jätkamise vajaduse ja COVID-19-ga nakatumise riski vahel. Intervjueeritud isikud teatasid ka, et pärast pandeemiat on „kliendid“ olnud hullemad, ohtlikumad ja vägivaldsemad (Burgos & Del Pino 2021, 5).

Pandeemia võis mõjutada ka seda, kuidas ametiasutused seksiga kauplevate isikutega ja inimkaubandusega kokku puutuvad. Eri-nevate valitsusväliste organisatsioonide poolt Norras intervjueeritud valitsusvälise organisatsiooni Pro Sentret sõnul võib see olla seotud sissesõidupiiirangute ja ilma elamisloata elavate inimeste väljasaatmisega. Mõned valitsusvälised organisatsioonid on olnud mures selle pärast, kas inimkaubanduse ohvreid on küüditatud või neile on keelatud siseneda (Pro Sentret 2021, 19). Seksiga kauplevaid isikuid abistavad valitsusvälised organisatsioonid on pandeemia ajal täheldanud politsei suurenenud tegevust sisserände ja prostitutsioonituru suhtes, mis on viinud seksiga kauplevate isikute väljasaatmiseni (ibid., 35).

COVID-19 pandeemia tulemusel vähenes ka tööinspektsioonide külastuste arv (ja paljud kontrollid viidi läbi dokumendikontrollidena), kuna kehtestati piirangud. Paljud ettevõtted kannatasid rahaliselt ning restoranide ja muude töökohtade ajutine sulgemine pani tõenäoliselt paljud töötajad raskesse olukorda. Paljudel madala kvalifikatsiooniga töökohtadel ei olnud kaugtöö võimalust. Mõned töötajad koondati ja pidid leidma sissetulekuallikaid mujalt, samas kui teised pidid riskima oma tervise ja suheldes pandeemia ajal teistega. Reisipiirangud raskendasid eelkõige piiriülest reisimist, mis võis muuta töö otsimise mujal ja koju tagasipöördumise veelgi keerulisemaks.

Mõnes riigis on hinnatud, et kohalike elanike (ja potentsiaalselt juba riigis viibivate võõrtöötajate) ärakasutamine on muutunud tavalisemaks.

**Üldiselt võivad
pandeemia tagajärjed
maailmamajandusele
avaldada kaugemaleulatuvaid
tagajärgi nii kõige
tõrjutumate ja
haavatavamate inimeste
jaoks kogu maailmas kui ka
kaardistatud riikide jaoks.**

Mustrite analüüs

Inimkaubanduse ajendikson võimalus teenida raha mitmel tasandil ning tööjõu ärakasutamisest kasu saavad ettevõtted ei piirdu ainult kuritegelike organisatsioonidega. Selle asemel on inimkaubandusega sageli nii teadlikult kui ka mõnikord teadmatult seotud legalsete ettevõtete ahel.

INIMKAUBITSEJAD JA EKSPLUATEERIJAD rajavad oma ärimudeli teiste inimeste ärakasutamisele. Inimkaubandusega ja ekspluateerimisega tegelevad ebaseaduslikud ning seaduslikud ettevõtjad saavad ebaseaduslike majandusliku eelise ja seega moonutavad konkurentsi ja vaba turu toimimist (Ollus 2016). Tööjõu ärakasutamise ja ebaseaduslike rahavoogude varjamiseks, eriti ahela alumises osas, võidakse kasutada kohalikke/riiklikke/Euroopa-siseseid tarneahelaid, töötajate lähendamist, varifirmasid ja fassaade ning näilist füüsilisest isikust ettevõtlust (nt Jokinen & Ollus 2019; Davies 2019; CSD 2019a; CSD 2019b).

Üldiselt hõlmavad inimkaubanduse toimingud erinevaid kulusid protsessi igas etapis: värbamises, transpordis ja ärakasutamises. Sellised kulud jäävad sageli ohvri kanda ning neid võidakse varjata ja paisutada, nii et ohver satub tõsisesse võlgadesse, mis muudab ta ärakasutamise suhtes üha haavatavamaks.

Värbamiskulude hulka kuuluvad näiteks veebipõhiste kuulutus- te avaldamise kulud, olenevalt valitud meetoditest. Seksikaubanduse puhul ei pruugi värbamine „lover boy“ skeemi kaudu kaasa tuua mingeid rahalisi kulusid, kuid piiriülene inimkaubandus nõuab teatavaid alginvesteeringuid (CSD 2019a, 59). Eriti tööjõuga kaubitsemise juhtumite puhul võivad ohvrid olla sunnitud maksma ka erinevaid

ebaseaduslikke ja ülemääraseid tasusid värbamise, töövahenduse, töölubade, viisade ja muude teenuste korraldamise eest. (CSD 2019a, 60–69.) Sellised kulud võivad näiteks Soomes töökohta puhul ulatuda isegi 10 000–25 000 euroni.

Transpordikulud koosnevad üldjuhul lennuki-, rongi-, praami- või bussipiletitest, mis olenevad reisi pikkusest. Ka viisade või muude lubade vormistamine võib olla ohvrite jaoks tasuline. Kui kasutatakse inimsmugeldajaid või muid ebaseaduslikke sisenemisviise, suurenevad kulud märkimisväärselt. Seksikaubanduse puhul kasutavad inimkaubitsejad ja vahendajad süsteemi struktuurilisi nõrkusi, et varjata seksuaalteenuste müügist saadavat kasumit, ning sageli liigutatakse ohvreid eri riikide, linnade, korterite ja hotellide vahel, et vältida avastamist.

Lisaks sellele on ärakasutamisetapis inimkaubitsejate jaoks erinevad tegevuskulud. Seksuaalse eksploateerimise eesmärgil toimuva inimkaubanduse puhul hõlmavad need kulutusi klientide hankimiseks, sealhulgas veebireklaamide ja kõnekeskuste eest tasumine; kasumliku asukoha kindlustamine teenuste osutamiseks; ohvrite majutamine, jälgimine ja kontrollimine; toodete, näiteks kondoomide ja meigi ostmine; tasude maksmine erinevatele vahendajatele jne. Lisaks on tuvastatud kulud seoses kaitse, kuritegeliku tegevuse varjamise, korrupsiooni ja rahapesu hõlbustamisega. (CSD 2019a, 70–74.) Seksuaalse ärakasutamise ohvrid võivad ka trahve või tasusid maksta, kui nad näiteks ei täida nõutavat kliendikvooti või ei järgi muul viisil inimkaubitsejate ja kupeldajate kehtestatud reegleid. Tulude seisukohalt võib tööjõu ärakasutamine olla kulutasuvam kui seksuaalne ärakasutamine, kuna tegevuskulud on väiksemad. Ärakasutamise faasiga seotud regulaarsed kulud hõlmavad tavaliselt ainult eluaset, elatist, töövahendeid ja tööriistu (ibid., 75).

Kuigi tööjõukaubanduse ja seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse viisid erinevad teineteisest, on neil ka palju ühist. Tööjõu ärakasutamine toimub tavaliselt seaduslikus, reguleeritud valdkonnas, töötajad on vähemalt põhimõtteliselt tööõigusega kaitstud ja neil peaksid olema ebaõiglase kohtlemise korral õiguslikud võimalused õiguskaitseasutuste poole pöördumiseks.

Ehkki paljudel eksploateeritud võõrtöötajatel on olemasolev haavatavus või sõltuvus tööandjast, on nende olukord vähem häbimärgistatud ja nad võivad abi saamiseks ametiasutuste, valitsusväliste organisatsioonide või ametiühingute poole pöördumisel vähem kõhelda. Seksuaalse ärakasutamise ohvritel on raskem õigussüsteemi ja õiguskaitsesutuste poole pöörduda: esiteks seetõttu, et nad seisavad silmitsi stigma, hirmu ja häbiga ning seega ei soovi oma kogemustest ametiasutustele teada anda, ja teiseks seetõttu, et selliste kuritegude avastamiseks ning uurimiseks on sageli vaja politsei aktiivset tööd.

Lisaks kasutavad inimkaubitsejad ohvrite kontrollimiseks ja ärakasutamiseks sageli erinevaid salakavalaid psühholoogilisi sunnivahendeid, sealhulgas „lover boy“ meetodit, mis võib põhjustada traumasidet ja raskendab juhtumite avastamist ja uurimist.

Inimkaubandus on ka sooline nähtus: seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrid on peamiselt naised ja tüdrukud, samas kui paljud tuvastatud töökaubanduse ohvrid on mehed. See ei tähenda, et naisi ei kasutata ära tööjõuna, kuid nad võivad töötada rohkem varjatud valdkondades, näiteks majapidamistöodel, mis muudab ametiasutuste jaoks selliste juhtumite jälgimise ja avastamise keerulisemaks. Samuti võivad seksuaalse ärakasutamise ohvriks langeda mehed, poisid ja transsoolised isikud. Lapsed ja noored on samuti haavatavad kõikide inimkaubanduse vormide suhtes, sealhulgas sunniviisilise kuritegevuse ja internetis toimuva seksuaalse ärakasutamise eesmärgil. Viimasel ajal on vähemalt Soomes sagedamini tuvastatud sunniviisilise abielu eesmärgil toimuvat inimkaubandust.

Tõendid näitavad, et inimkaubanduse ohvreid võidakse ära kasutada mitmel viisil, näiteks nii seksuaalse ärakasutamise kui ka sunniviisilise töö eesmärgil.

Seksuaalse ärakasutamise ohvreid võidakse sundida allkirjastama pabereid nende nime all asutatud pettusefirmadele või kasutada kattevarjuna või laenude ja krediitkaartide saamiseks või hüvitiste taotlemiseks, mida kasutatakse rahavoogude suurendamiseks ja ettevõtete juhtimiseks või kuritegelike operatsioonide kulude rahastamiseks. Inimkaubanduse eri vormide puhul kasutatavaid tegutsemisviise on vähe võrreldud (vt siiski CSD 2019a; 2019b). Uuringud näitavad siiski, et seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse tulude rahapesu või ülekandmise viisides on palju sarnasusi võrreldes muude inimkaubanduse vormidega (FATF 2018; CSD 2019a; CSD 2019b).

Lisaks on enamikus kaardistamisega hõlmatud riikides teatatud, et inimkaubandusega seotud kuritegude uurimise ja nende eest vastutusele võtmisega seotud probleemid on seotud raskustega kehtivate inimkaubandusevastaste õigusaktide tõlgendamisel ja rakendamisel. Sageli menetletakse tõsise ärakasutamise juhtumeid inimkaubanduse asemel tööõiguse rikkumisena või kupeldamise/prostituttsiooni soodustamisena. Hoolimata sellest, et õiguskaitseasutused ja teised osalejad mõistavad inimkaubanduse nähtust üha paremini, ei ole kriminaalõigusasutused seda ikka veel piisavalt tunnustanud ega käsitlenud. See mõjutab oluliselt asjakohaste juhtumite tuvastamist ja uurimist kriminaalõigussüsteemi poolt (nt Jokinen & Ollus 2019; Ylinen et al. 2020). Lõpetuseks: COVID-19 pandeemia ja Venemaa sissetungi tagajärjed Ukrainasse on avaldanud kaugeleulatuvat mõju maailmamajandusele ning inimeste ja kaupade liikumisele. Paljud inimesed maailmas ja Euroopas on inflatsiooni, tööpuiduse ja konfliktide tõttu inimkaubanduse ja ärakasutamise suhtes haavatavamad.

Seetõttu on väga oluline jälgida inimkaubitsejate, vahendajate ja ettevõtjate tegutsemisviise, kes kriisi tõttu võivad suurema tõenäosusega kasutada inimeste ekspluateerimist, et hoida kokku kulusid ja teenida kasumit, kasutades ebaseaduslikke vahendeid ja kasutades ära inimeste tekkivat haavatavust.

Kokkuvõte: Ärakasutamise mustridi

Mõisted

INIMKAUBANDUS TÖÖE SUNDIMISE eesmärgil tähendab inimese tõsist tööalast ärakasutamist rahalise kasu saamise eesmärgil. Tavaliselt sunnitakse sunniviisilise töö eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrit töötama pikka aega vähese palgaga või ilma palgata, teda võidakse väärkohelda, ähvardada, hoida võlaorjuses ja tema liikumisvabadust võidakse piirata.

INIMKAUBANDUS SEKSUAALSE ÄRAKASUTAMISE eesmärgil võib seisneda isiku sundimises prostitutsioonile, seksitööstuses ärakasutamine või tema allutamises muudele seksuaalse väärkohtlemise vormidele.

Eeldus

INIMKAUBANDUSE AJEND ON võimalus teenida raha mitmel tasandil ning sellest kasu saavad ettevõtted ei piirdu ainult kuritegelike organisatsioonidega, vaid hõlmavad ka seaduslikke tegutsejaid ja ettevõtteid.

INIMKAUBANDUS ON SOOLINE nähtus: seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse ohvrid on peamiselt naised ja tüdrukud, samas kui paljud tööjõuga kaubitsemise ohvrid on mehed.

ÜLDISELT HÕLMAVAD INIMKAUBANDUSE toimingud erinevaid kulusid protsessi igas etapis: värbamise, transpordi ja ärakasutamise käigus. Need kulud kannab sageli ohver ning neid võidakse varjata ja suurendada, nii et ohvrile tekivad suured võlgnevused, mis muudab ta ekspuuteerimise suhtes üha haavatavamaks. Kuigi tööjõuga kaubitsemine ja seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse viisid erinevad üksteisest, on neil ka palju ühist.

Tööjõuga kaubitsemine

EBAÕIGLANE VÄRBAMINE ON üks peamisi tööalase ärakasutamise ja inimkaubanduse riskitegureid: ülemääraste või väljamõeldud tasude kogumine töökoha kindlustamise, reisidokumentide ja „teeninduskulude“ eest jne. Selle tulemusel võib töötaja sattuda võlgadesse ja muutuda haavatavamaks edasise ärakasutamise suhtes.

VARJUPAIGATAOTLEJAD JA DOKUMENTIDE-TA sisserändajad võivad tunda end sunnitud võtma vastu kehvade tingimustega tööpakkumisi. Dokumentita sisserändajad ei soovi sageli teatada isegi tõsisest väärkohtlemisest, kui see võib kaasa tuua nende väljasaatmise.

SOTSIAALSELT TÕRJUTUD ISIKUD, näiteks koduta, uimastisõltuvuse all kannatavad või hiljuti vanglast vabanenud isikud, võivad sattuda kurjategijate sihtmärjiks, kes kasutavad ära ohvrite psühholoogilist või sotsiaalmajanduslikku haavatavust.

MAJAPIDAMISTÖÖD KUJUTAVAD ENDAST erilist ohtu, kuna see on varjatud töövorm (mis on varjatud nii täitevasutuste kui ka üldsuse eest) ja paljudes riikides on see osa varimajandusest.

INIMKAUBITSEJAD JA ÄRAKASUTAJAD kasutavad oma ebaseadusliku tegevuse varjamiseks ning maksudest ja sotsiaalmaksudest kõrvalehoidumiseks erinevaid skeme ja ettevõtlusstruktuure, et maksimeerida oma kasumit.

Nende hulka kuuluvad:

TÖÖTAJATE PETTURLIKU LÄHETAMISE skeemid: paindliku tööjõu hankimine ja alampalga maksmine saatva riigi madalama palgatase alusel.

SUNNITUD FÜÜSILISEST ISIKUST ettevõtja: olukord, kus töötingimused sarnanevad töösuhetega, kuid töötaja on paberil füüsilisest isikust ettevõtjaga seotud riskide ja kohustuste eest, samas kui tööandja saab kulusid vähendada.

ALLTÖÖVÖTUSKEEMID JA VARIFIRMADE kasutamine: selliste kokkulepete kasutamine näiteks selleks, et varjata kolmandate riikide sisserändajate töötamist ilma tööõigusega, kasutades neid teise riiki viiva alltöövõtuahela kaudu.

PALGAKELMUSED, NÄITEKS PALGA tagasimaksimine: töötajatele igakuine maksimine kõigi standardite kohaselt, kuid näiteks osa palgast nõutakse tagasi sularahas või nõutakse ülepaisutatud tasu eluaseme, transpordi, tööriistade ja töövahendite jms eest.

MUUD TÖÖJÕU ÄRAKASUTAMISEGA seotud kokkulepped/kuriteod, nagu rahapesu, raamatupidamispettused, dokumentide võltsimine, altkäemaksu andmine ja väljapressimine.

Inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise eesmärgil

SALAKAUBAVEDAJAD VÕI MUUD vahendajad abistavad sageli Aafrikast või Kagu-Idast pärit sisserändajaid, kes reisivad Euroopasse, et leida tööd seksitööstuses, saades vastutasuks osa sisserändajate seksitööstuse teenitud sissetulekust.

POTENTSIAALSETE OHVRITE VÄRBAMINE toimub peamiselt internetis. Sageli värvatakse seksitööstuses töötada soovijaid valelike lubaduste abil: pärast välisriiki saabumist ilma raha või kohalike võrgustiketa sunnitakse neid nõusuma tingimustega, mis on palju halvemad, kui kokku lepitud.

ÜHA SAGEDAMINI TOIMUB ärakasutamise seotud tegevus ka internetis: inimkaubanduse ohvrite teenuseid pakkuvad kuulutused on sageli avaldatud samadel veebisaitidel, kus müüakse ka seksuaalteenuseid, mistõttu on ametiasutustel raske tuvastada inimkaubanduse seotud kuulutusi. Sarnaseid probleeme tekitab ka seksuaalse materjali otseülekanne, sest võib olla raske kindlaks teha, kas tegemist on vabatahtliku tööga või mitte.

SUNDABIELU TÄHENDAB OLUKORDA, kus abielu sõlmitakse ilma ühe või mõlema poole vaba ja täieliku nõusolekuta või kus üks või mõlemad pooled ei saa abielust lahkuda. Sundabielu puhul sõltuvad ohvrid tavaliselt oma abikaasast raha, eluaseme, toidu ja elamisloa saamiseks ning neid võidakse ära kasutada mitmel viisil, alates seksuaalsest ärakasutamisest kuni sunni viisilise töö ja koduabiilise teenistuseni.

Võtmepunktid:

LAPSED JA NOORED on haavatavad seksuaalse ärakasutamise, sunni viisilise kerjamise ja kuritegeliku tegevuse suhtes. Eriti ohustatud on lapsed, kes on kodust, hooldusperest või asutusest ära jooksnud.

TIHTI KASUTATAKSE NN „lover boy“ meetodit, mis viitab praktikale, mille puhul tavaliselt meessoost kurjategija võrgutab noori, haavatavaid tüdrukuid ja poisse, teeseldes, et tal on nende vastu (romantilisi) tundeid, ja lõpuks allutab nad ärakasutamisele.

INIMKAUBITSEJAD KASUTAVAD SAGE- LI psühholoogilist sundi ja traumasid, et kontrollida oma ohvreid keerulistel viisidel, mida võib olla raske avastada, nt isoleerimise, ähvarduste ja alandamise kaudu, kombineerituna aeg-ajalt ohvriile osutatava heatahtlikkusega.

INIMKAUBANDUSE OHVREID VÕIDAKSE ära kasutada mitmel viisil: näiteks seksuaalse ärakasutamise ohvreid võidakse sundida allkirjastama pabereid, et asutada petturlikke ettevõtteid või võtta laenu või krediitkaarte või taotleda hüvitisi, mida kurjategijad kasutavad seejärel oma kuritegelike operatsioonide rahastamiseks.

GLOBÄLIE NOTIKUMI:

COVID-19 pandeemia ja Venemaa sissetung Ukrainasse

ALATES 2014. AASTAST kuni 2022. aastal alanud täiemahulise sissetungini on Ukraina mehi, naisi ja lapsi ära kasutatud ja kaubitsetud Ukraina siseselt ja piiriülevalt nii seksuaalse ärakasutamise kui ka töölase ärakasutamise eesmärgil nt ehituses, tootmises ja põllumajanduses.

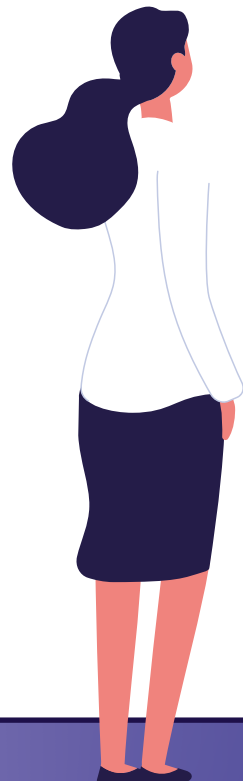
18. APRILLI 2023. aasta seisuga on üle viie miljoni Ukraina pagulase Euroopas registreeritud ajutise kaitse või sarnaste kaitsekavade alusel. ELi ajutise kaitse direktiiv ja inimkaubanduse vastased meetmed sihtriikides on potentsiaalselt vähendanud pagulaste ärakasutamise ohtu.

UKRAINA PÕGENIKE ÄRAKASUTAMIST või inimkaubandust ei ole praeguseks suuremal määral avastatud, kuid ärakasutamise oht on endiselt suur.

SEoses COVID-19-GA AEGLUSTASID reisi piirangud inimeste piiriülest liikumist, mõjutades potentsiaalselt juba riigis elavate kohalike elanike / migrantide ärakasutamist.

SESIKAUBANDUSE OHVRITE TUVASTAMISE vähenemine võib viidata seksuaalse ärakasutamise vähenemisele, kuid tõenäolisemalt on ärakasutamine kolinud vähem nähtavasse ja vähem turvalisse kohta, mistõttu on seda raskem avastada.

LIIKUMISPIIRANGUTE AJAL TOIMUS vähem tööinspeksiooni kontrollkäike. Paljud ettevõtted kannatasid rahaliselt ja pidid töötajaid koondama. Mõned töötajad pidid leidma sissetulekuallikaid mujalt, teised aga riskisid oma tervisega, suheldes pandeemia ajal teistega.

Vaade tulevikku

COVID-19 PANDEEMIA JA Venemaa sissetungi tagajärjed Ukrainasse on avaldanud kaugeleulatuvat mõju maailmamajandusele ning inimeste ja kaupade liikumisele. Paljud inimesed maailmas ja Euroopas on inflatsiooni, tööpuuduse ja konfliktide tõttu inimkaubanduse ja ärakasutamise suhtes haavatavamad.

VÄGA OLULINE ON jälgida inimkaubitsejate, vahendajate ja ettevõtjate tegutsemisviise, kes kriisi tõttu võivad suurema tõenäosusega kasutada ebaseaduslikke vahendeid ja inimeste ärakasutamist, et maksimeerida oma kasumit ja vähendada samal ajal kulusid.

Alikad

Act on Business Prohibitions 1059/1985.

Act on Occupational Safety and Health Enforcement and Cooperation on Occupational Safety and Health at Workplaces, statute number 44/2006.

Allain, J., Crane, A., LeBaron, G., & Behbahani, L. (2013). Forced Labour's Business Models and Supply Chains. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/forced-labour-business-full.pdf>

Amnesty International (2022). Lithuania: Forced out or locked up – Refugees and migrants abused and abandoned. <https://www.amnesty.org/en/documents/eur53/5735/2022/en/>

Bailey, R., Dugard, J., Smith, S. F. & Porges, S. W. (2023). Appeasement: replacing Stockholm syndrome as a definition of a survival strategy, *European Journal of Psychotraumatology*, 14:1, 2161038.

Baldwin, S. B., Fehrenbacher, A. E. & Eisenman, D. E. (2015). Psychological Coercion in Human Trafficking: An Application of Biderman's Framework. *Qualitative Health Research* Vol. 25(9) 1171–1181.

Benio, M. (forthcoming). Summative Report Postcare Project. Kraków: European Labour Mobility Institute.

Bureau of International Labor Affairs (n.d.). Child Labor and Forced Labor Reports: Ukraine. <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/ukraine>

Burgos, C. R. & Del Pino, F. J. P. (2021). 'Business can't stop.' Women engaged in prostitution during the COVID-19 pandemic in southern Spain: A qualitative study. *Women's Studies International Forum* 86, 102477.

Casassa, K., Knight, L. G. & Mengo, C. (2022). Trauma Bonding Perspectives From Service Providers and Survivors of Sex Trafficking: A Scoping Review. *Trauma, Violence, and Abuse*. Vol. 23(3) 969–984.

CBSS TF-THB – Council of the Baltic Sea States Task Force Against Trafficking in Human Beings (2022). Human Trafficking – Baltic Sea Region Round-up Report 2022. <https://cbss.org/publications/human-trafficking-baltic-sea-region-round-up-report-2022/>

Center for the Study of Democracy CSD (2019a). Financing of organised crime – human trafficking in focus. Sofia. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.36697.36961>

Center for the Study of Democracy CSD (2019b). Human trafficking and the economic/business sectors susceptible to be involved in the demand and supply chain of products and services resulting from victims' exploitation. https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2019_04/NET-COMBAT-CHAIN_Study_Report_EN.pdf

Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings.

Davies, J. (2019). From severe to routine labour exploitation: The case of migrant workers in the UK food industry. *Criminology & Criminal Justice*, 19(3), 294–310. <https://doi.org/10.1177/1748895818762264>

de Jesus Moura, J., Pinto, M., Oliveira, A., Andrade, M., Vitorino, S., Oliveira, S., Matos, R. & Maria, M. (2022). Sex workers' peer support during the COVID-19 pandemic: Lessons learned from a study of a Portuguese community-led response. *Critical Social Policy* 0(0), 1–22.

Delfi.ee. (2022). Sotsiaalkindlustusamet: põgenike majutuskohtades on nähtud luusimas kahtlaseid mehi, kes soovivad ukrainlasi tööle värvata. <https://www.delfi.ee/artikkel/96405051/sotsiaalkindlustusamet-pogenike-majutuskohtades-on-nahtud-luusimas-kahtlaseid-mehi-kes-soovivad-ukrainlasi-toole-varvata>

Diatlova, Anastasia (2019). Between Visibility and Invisibility: Russian-speaking Women engaged in Commercial Sex in Finland. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Diatlova, Anastasia (2018). Conceptualisation of home among Russian-speaking women engaged in commercial sex in Finland, *Gender, Place & Culture*, 25(1), 61–79, DOI: 10.1080/0966369X.2017.1400950

Diatlova, Anastasia & Näre, Lena (2018). Living the Perpetual Border: Bordering practices in the lives of Russian-speaking women engaged in commercial sex in Finland, *Nordic Journal of Migration Research*, 8(3), 151–158. <https://doi.org/10.2478/njmr-2018-0017>

Directive 96/71/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 1996 concerning the posting of workers in the framework of the provision of services. *Official Journal of the European Communities*, No L 18/1.

Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. *Official Journal of the European Union*, No L 101/1.

Doychak, K. & Raghavan, C. (2020). "No voice or vote:" trauma-coerced attachment in victims of sex trafficking, *Journal of Human Trafficking*, 6:3, 339–357.

Euractiv 27.1.2023. UN: 2023 could see spike in human trafficking cases from Ukraine. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/un-2023-could-see-spike-in-human-trafficking-cases-from-ukraine/>

European Commission (2022). An Anti-Trafficking Plan to protect people fleeing the war in Ukraine. https://home-affairs.ec.europa.eu/news/anti-trafficking-plan-protect-people-fleeing-war-ukraine-2022-05-11_en

European Commission (n.d.). Posted workers. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=471>

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014). Addressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practices. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

Eurostat (2023). Trafficking in human beings statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics

FATF – APG. (2018). Financial Flows from Human Trafficking. Paris: FATF. <http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/human-trafficking.html>

Finnwatch (2022). Pääurakoitsijoiden ihmisoikeusvastuu urakkaketjuissa 1/22. https://finnwatch.org/images/reports_pdf/Paaurakoitsijoiden_ihmisoikeusvastuu_urakkaketjuissa_-_raportti_1.pdf

Government of the Netherlands. (n.d.) 'Loverboys'. <https://www.government.nl/topics/human-trafficking/romeo-pimps-loverboys>

GRETA (2022). Online and technology-facilitated trafficking in human beings. Council of Europe, April 2022. <https://rm.coe.int/online-and-technology-facilitated-trafficking-in-human-beings-full-rep/1680a73e49>

GRETA (2021). Reply from Poland to the Questionnaire for the evaluation of the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by the Parties. Third evaluation round.

GRETA (2018) 26_POL. <https://rm.coe.int/reply-by-the-polish-authorities-to-greta-s-3rd-round-questionnaire-on-/1680a1f4b0>

GRETA (2020). Report submitted by the authorities of Ukraine on measures taken to comply with Committee of the Parties Recommendation CP(2018)29 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Second evaluation round. CP(2020)07. <https://rm.coe.int/cp-2020-07-ukraine/16809eb4f6>

Haapala, M., Kaijane, M., Minkinen, M. & Westlund, O. (2023). Hatkassa Suomessa. Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-taittoversio-1.4-1.pdf>

Hannonen, Jani & Kainulainen, Heini (2022). Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-386-5>

Helsingin Sanomat 26.4.2023.

Poliisi epäilee: Vietnamlainen nainen yritettiin tuoda Suomeen kasvihuoneyrittäjän seksuaalisesti hyväksikäytettäväksi. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009541255.html>

Helsingin Sanomat 22.4.2023.

Pimeitä kuljetuksia. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009517649.html>

Helsingin Sanomat 12.4.2023.

Nuorehko nainen ansaitsi yli 200 000 euroa parituksella Suomessa. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009513716.html>

Helsingin Sanomat 5.7.2020. Siivoton ala. <https://dynamic.hs.fi/a/2020/siivotonala/>

Helsinki Police Department (2022).

Expert opinion from Helsinki Police Department to the Administration Committee concerning government proposal HE 114/2022 vp. (in Finnish) <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2023-AK-1536.pdf>

HEUNI (2022). Summary of the operational exchange visit to Lithuania; slides presented during the visit on "THB in Latvia: trends and modus operandi".

Hoff, S. & De Volder, E. (2022). Preventing human trafficking of refugees from Ukraine. A rapid assessment of risks and gaps in the anti-trafficking response. La Strada International & The Freedom Fund. https://freedomfund.org/wp-content/uploads/UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf

Iltalehti 3.2.2023. Poliisi: "Käytännössä kaikki kehitysmaista Suomeen töihin pyrkivät maksavat kynnysrahaa". <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/8ec00dcb-19b3-459c-b278-250478d94942>

Institute for Human Rights and Business (n.d.). Dhaka Principles for Migration with Dignity. <https://dhakapinciples.org/>

Institute for Human Rights and Business (n.d.). The Employer Pays Principle. <https://www.ihrb.org/employerpays/the-employer-pays-principle>

International Labour Organization ILO (2019). General principles and operational guidelines for fair recruitment and Definition of recruitment fees and related costs. International Labour Office, Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/--protrav/--migrant/documents/publication/wcms_536755.pdf

International Organization for Migration IOM (2022). Crisis Response Operational Update. <https://mailchi.mp/3b9bbdc0add3/iom-ukraine-operational-weekly-sitrep-18-to-24-october-5791402?e=e771809828>

International Organization for Migration IOM (n.d.). IRIS Ethical Recruitment. <https://iris.iom.int/>

Jokinen, A. & Ollus, N. (2019). Likainen vyyhti. Työperäisen hyväksikäytön liiketoimintamalli. HEUNI Publication Series No. 92b. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/report-series-92b>

Jokinen, A., Ollus, N. & Viuhko, M. (2011). Ehdolla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaa-laisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNI Publication Series No. 67. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/report-series-67>

Kauranen, M. (2018). Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa. In Pekka Koponen, Raimo Lahti & Elina Elo (eds.) Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I. 105–136.

Kervinen, E. & Ollus, N. (2019). Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNI Publication Series No 89. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/report-series-89>

Lehtinen, M. (2023). Hatkassa olevat nuoret kohtaavat monia vaaroja. Blog post, 31 Mar 2023. <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/hatkassa-olevat-nuoret-kohtavat-monia-vaaroja>

Lilja, I., Kervinen, E., Lietonen, A., Ollus, N., Viuhko, M. & Jokinen, A. (2020). Unseen Victims. Why Refugee Women Victims of Gender-Based Violence Do Not Receive Assistance in the EU. HEUNI Publication Series No. 91. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/report-series-91>

Lõunaestlane 14.3.2023. Politsei kontrollis Pärnus kortermaja ehitusel töötavaid välismaalasi, kellest osa põgenes, aga nad saadi kätte. <https://lounaestlane.ee/politsei-kontrollis-panus-kortermaja-ehitusel-tootavaid-valismaalasi-kellest-osa-pogenes-aga-nad-saadi-katte/>

Ministry of Justice of Estonia (2021). Kuritegevus Eestis 2021: Inimkaubandus [Crime in Estonia 2021: Human trafficking]. https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/inimkaubandus_page.html

MTV 6.3.2023 Kauneusalan yrittäjän ihmiskauppasyytteiden käsittely alkaa käräjillä. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kauneusalan-yrittajan-ihmiskauppasyytteiden-kasittely-alkaa-karajilla/8647700>

MTV 15.2.2023 Poliisi: Ihmiskau-
pasta epäillyn yrittäjän epäillään
pestanneen lapsia pyykinpesijöiksi.
[https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/
poliisi-ihmiskaupasta-epaillyn-yrit-
tajan-epaillaan-pestanneen-lap-
sia-pyykinpesijoiksi/8634246](https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/poliisi-ihmiskaupasta-epaillyn-yrit-tajan-epaillaan-pestanneen-lap-sia-pyykinpesijoiksi/8634246)

Muraszkiewicz, J. (2020). New
discussions on the complicated
relationship between Poland
and forced labour. London:
Trilateral Research. [https://cbss.org/
wp-content/uploads/2020/09/
CAPE_Poland.pdf](https://cbss.org/wp-content/uploads/2020/09/CAPE_Poland.pdf)

National Assistance System for
Victims of Human Trafficking
(2023). New clients in year 2022.
[https://www.ihmiskauppa.fi/
en/materials/statistics_and_in-
fo_about_the_assistance_system_
for_victims_of_human_trafficking/
annual_overview_2022_of_the_nas/
statistics_new_clients_in_2022](https://www.ihmiskauppa.fi/en/materials/statistics_and_info_about_the_assistance_system_for_victims_of_human_trafficking/annual_overview_2022_of_the_nas/statistics_new_clients_in_2022)

National Assistance System for
Victims of Human Trafficking (2022).
2021 Annual Review of the National
Assistance System for Victims of
Human Trafficking. [https://www.
ihmiskauppa.fi/en/materials/statis-
tics_and_info_about_the_assistance_
system_for_victims_of_human_traf-
ficking/annual_review_2021/
statistics_new_clients_2021](https://www.ihmiskauppa.fi/en/materials/statistics_and_info_about_the_assistance_system_for_victims_of_human_trafficking/annual_review_2021/statistics_new_clients_2021)

National Assistance System for
Victims of Human Trafficking (2021).
Statistics and info about the
Assistance System for Victims of
Human Trafficking. [https://www.
ihmiskauppa.fi/en/materials/
statistics_and_info_about_the_as-
sistance_system_for_victims_of_hu-
man_trafficking](https://www.ihmiskauppa.fi/en/materials/statistics_and_info_about_the_assistance_system_for_victims_of_human_trafficking)

National Assistance System for
Victims of Human Trafficking (n.d.a).
Human trafficking related to
sexual exploitation. [https://www.
ihmiskauppa.fi/en/human_traffic-
king/forms_of_human_trafficking/
sexual_exploitation](https://www.ihmiskauppa.fi/en/human_trafficking/forms_of_human_trafficking/sexual_exploitation)

National Assistance System for
Victims of Human Trafficking (n.d.b).
Helping victims of child trafficking
and the children of trafficking
victims. [https://www.ihmiskauppa.fi/
en/information_on_helping_victims/
helping_victims_of_child_traffic-
king_and_the_children_of_traffic-
king_victims](https://www.ihmiskauppa.fi/en/information_on_helping_victims_helping_victims_of_child_trafficking_and_the_children_of_trafficking_victims)

Occupational Safety and Health in
Finland (2022). Serious shortcomings
in the working time records of
foreigners working in private homes.
[https://www.tyosuojelu.fi/web/en/-/
serious-shortcomings-in-the-wor-
king-time-records-of-foreigners-
working-in-private-homes](https://www.tyosuojelu.fi/web/en/-/serious-shortcomings-in-the-working-time-records-of-foreigners-working-in-private-homes)

Official Statistics of Finland:
Statistics on offences and coercive
measures (2023). Cases of trafficking
reported to the Finnish authorities.

Oinonen, J. (2019). Majakka-hanke
2017–2018. Tukea ja tietoa ihmisille,
joilla on kohonnut riski jäädä rikosoi-
keudellisten ja rikosuhripalvelujen
ulkopuolelle. Loppuraportti 2019.
Pro-tukipiste ry. [https://protukipiste.
fi/wp-content/uploads/2021/05/
Pro-tukipiste_Raportti_Majakka_FI-
NAL.pdf](https://protukipiste.fi/wp-content/uploads/2021/05/Pro-tukipiste_Raportti_Majakka_FINAL.pdf)

Ollus, N. & Jokinen, A. (2013). "We've
Got People Lined Up Behind the
Door": Placing the Trafficking and
Exploitation of Migrant Workers
in Context in the Restaurant and
Cleaning Sectors in Finland. In
Ollus, N., Jokinen, A. & Joutsen, M.
(2013) (eds.) Exploitation of Migrant
Workers in Finland, Sweden, Estonia
and Lithuania. Uncovering the links
between recruitment, irregular
employment practices and labour
trafficking. HEUNI Publication Series
No. 75. Helsinki: HEUNI, 31–170.

Ollus, N. (2016). From Forced Flexibility
to Forced Labour: The Exploitation
of Migrant Workers in Finland.
HEUNI Publication Series No. 84.
Helsinki: HEUNI. [https://heuni.fi/-/
report-series-84](https://heuni.fi/-/report-series-84)

Organization for Economic
Co-operation and Development
OECD (2023). What we know about
the skills and early labour market
outcomes of refugees from Ukraine.
[https://www.oecd.org/ukraine-hub/
policy-responses/what-we-know-
about-the-skills-and-early-labour-
market-outcomes-of-refugees-
from-ukraine-c7e694aa/](https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine-c7e694aa/)

Organization for Security and
Co-operation in Europe OSCE
(2022). Recommendations on
enhancing efforts to identify and
mitigate risks of trafficking in
human beings online as a result of
the humanitarian crisis in Ukraine.
[https://www.osce.org/files/f/
documents/4/c/516423_0.pdf](https://www.osce.org/files/f/documents/4/c/516423_0.pdf)

Organization for Security and
Co-operation in Europe OSCE (2014).
How to prevent human trafficking
for domestic servitude in diplomatic
households and protect private
domestic workers. [https://www.osce.
org/handbook/domestic_servitude](https://www.osce.org/handbook/domestic_servitude)

OSCE Office for Democratic
Institutions and Human Rights
(ODIHR) (2023). ODIHR Survey on
the Safety and Security of Women
Refugees from Ukraine. [https://www.
osce.org/odhr/536019](https://www.osce.org/odhr/536019)

Pihlaja, S. & Roth, V. (2022).
Seksuaaliväkivaltaa kohdan-
neiden ihmiskaupan uhrien
avunsaantia parannetaan. [https://
valtioneuvosto.fi/-/1410853/
seksuaalivakivaltaa-kohdannei-
saantia-parannetaan](https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/seksuaalivakivaltaa-kohdannei-saantia-parannetaan)

Plambech, S. (2022). "My body
is my piece of land": Indebted
deportation among undocumented
migrant sex workers from Thailand
and Nigeria in Europe. Security
Dialogue 00(0), 1–16. [https://doi.
org/10.1177/09670106221127844](https://doi.org/10.1177/09670106221127844)

Pro Sentret (2021). Another Year
of Covid-19. A follow-up report on
the handling of the pandemic and
persons who sell sex in Norway and
the Nordic countries. [https://www.
prosentret.no/getfile.php/131453-
1669895959/Dokumenter/
Another-year-of-COVID-19-Ida-
Kock-2021%20%281%29.pdf](https://www.prosentret.no/getfile.php/131453-1669895959/Dokumenter/Another-year-of-COVID-19-Ida-Kock-2021%20%281%29.pdf)

Rappler (2022). Rough roads: The
exploitation of Filipino truck drivers
in Europe. [https://www.rappler.
com/newsbreak/investigative/
exploitation-experience-filipi-
no-truck-drivers-europe-part-1/](https://www.rappler.com/newsbreak/investigative/exploitation-experience-filipino-truck-drivers-europe-part-1/)

Regional State Administrative
Agency, OSH Division (2023). Regio-
nal State Administrative Agencies
supervise companies that employ
foreign workers in Finland. [https://
www.vero.fi/en/grey-economy-cri-
me/prevention/preventionstatistics/
employers-and-contractors-obli-
gations/](https://www.vero.fi/en/grey-economy-crime/prevention/preventionstatistics/employers-and-contractors-obligations/)

RIKU (2021). Rikosuhripäivystys. Reilu
työ -verkosto: Yrittäjyydeksi verhottu
työnteko voi johtaa hyväksikäyttöön.
[https://www.riku.fi/reilu-tyo-verkos-
to-yrittajyydeksi-verhottu-tyonte-
ko-voi-johtaa-hyvakikayttoon/](https://www.riku.fi/reilu-tyo-verkosto-yrittajyydeksi-verhottu-tyonteko-voi-johtaa-hyvakikayttoon/)

RIKU (2022). SEIVE – seksuaalivä-
kivallan ja ihmiskaupan vastainen
verkostohanke. Powerpoint
presentation. Victim Support Finland.

RIKU (2023). Meeting with Saara
Pihlaja. Victim Support Finland.

Roth, V. & Luhtasaari, M. (2021).
Finland fights human trafficking.
Action Plan against Trafficking in
Human Beings. Publications of the
Ministry of Justice, Memorandums
and statements. 2021:24. Helsinki:
Ministry of Justice. [http://urn.fi/
URN:ISBN:978-952-259-824-0](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-824-0)

SAK (2023). Työ- ja osaamisperus-
teisen maahanmuuton lisääminen
edellyttää työmarkkinarikollisuuden
kitkemistä ja maahan muut-
tavien aseman parantamista.
Tiedote, 4.2.2023. Suomen
Ammattiliittojen Keskusjärjestö.
[https://www.sttinfo.fi/tiedote/
tyo--ja-osaamisperusteisen-maa-
hanmuuton-lisaaminen-edellyt-
taa-tyomarkkinarikollisuuden-kitke-
mista-ja-maahan-muuttavien-ase-
man-parantamista?publishe-
rid=69817359&releaseld=69964659](https://www.sttinfo.fi/tiedote/tyo--ja-osaamisperusteisen-maa-hanmuuton-lisaaminen-edellyt-
taa-tyomarkkinarikollisuuden-kitke-
mista-ja-maahan-muuttavien-ase-
man-parantamista?publishe-
rid=69817359&releaseld=69964659)

Tax Administration (2023a).
Economic crime cases reported to
the police increased in 2022. [https://
www.vero.fi/en/grey-economy-cri-
me/prevention/preventionstatistics/
crime-prevention/](https://www.vero.fi/en/grey-economy-crime/prevention/preventionstatistics/crime-prevention/)

Tax Administration (2023b). Current
issues. [https://www.vero.fi/en/
grey-economy-crime/prevention/
current-issues/](https://www.vero.fi/en/grey-economy-crime/prevention/current-issues/)

Tax Administration (2022a). Forced
and bogus self-employment.
[https://www.vero.fi/en/grey-eco-
nomy-crime/phenomena/
new-ways-of-working/forced-and-
bogus-self-employment/](https://www.vero.fi/en/grey-economy-crime/phenomena/new-ways-of-working/forced-and-bogus-self-employment/)

Tax Administration (2022b).

Working through an invoicing service company. <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/business-operations/setting-up-a-business/light-entrepreneur/>

Tax Administration (2022c). Changes in the operating environment are identified quickly in combating the shadow economy and financial crime. Grey economy & economic crime. Published 16 May 2022. <https://www.vero.fi/en/grey-economy-crime/phenomena/situational-picture/>

UKKO.fi (2023). UKKO.fi vaatii rakennusalan kevytyrittäjyyteen yhteisiä pelisääntöjä. Tiedote, 20.1.2023. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/ukkofi-vaatii-rakennusalan-kevytyrittajyyteen-yhteisia-pelisaantoja?publisherId=69818585&rel-aseld=69963016>

United Nations Office on Drugs and Crime UNODC (2023). Global Report on Trafficking in Persons 2022. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2022/GLOTIP_2022_web.pdf

United Nations Office on Drugs and Crime UNODC (2022). Conflict in Ukraine: Key Evidence on Risks of Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf

United Nations Office on Drugs and Crime UNODC (2020). Interlinkages between Trafficking in Persons and Marriage. Issue Paper, United Nations, Vienna. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2020/UNODC_Interlinkages_Trafficking_in_Persons_and_Marriage.pdf

United Nations High Commissioner for Refugees UNCHR (updated 2023). Ukraine refugee situation. Operational data portal. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR (2022). UNHCR Statement on the UK's Homes for Ukraine scheme. <https://www.unhcr.org/uk/news/news-releases/unhcr-statement-uks-homes-ukraine-scheme>

United Nations High Commissioner for Refugees UNCHR (n.d.). Internally Displaced Persons (IDP). <https://www.unhcr.org/ua/en/internally-displaced-persons>

U.S. Department of Labor (2021). Child Labor and Forced Labor Reports: Ukraine. <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/ukraine>

U.S. Department of State (2022). Trafficking in Persons Report: Poland. <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/poland/>

U.S. Department of State (2021). 2021 Trafficking in Persons Report: Ukraine. <https://www.state.gov/reports/2021-trafficking-in-persons-report/ukraine/>

U.S. Department of State (2018). Trafficking in Persons Report: Ukraine. <https://www.state.gov/reports/2018-trafficking-in-persons-report/ukraine>

Valovirta, A. (2023). Sijaishuollosta katoaminen altistaa nuoren ihmiskaupan riskille. Blog post 12 April 2023. <https://syrjinta.fi/-/sijaishuollosta-katoaminen-altistaa-nuoren-ihmiskaupan-riskille>

Verkhovna Rada of Ukraine (n.d.). Legislation banning recruitment companies from charging fees from persons seeking employment abroad. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2623-20?lang=en#Text>

Viuhko, M., Lietonen, A., Jokinen, A. & Joutsen, M. (eds.) (2016). Exploitative Sham Marriages: Exploring the Links between Human Trafficking and Sham Marriages in Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania and Slovakia. HEUNI Report Series No. 82. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/report-series-82>

Vuolajärvi, N. (2019a). Precarious intimacies – Europeanised border regime and migrant sex work, Journal of Ethnic and Migration Studies, 45(7), 1090–1107, DOI: 10.1080/1369183X.2018.1430558

Vuolajärvi, N. (2019b). Governing in the Name of Caring – the Nordic Model of Prostitution and its Punitive Consequences for Migrants Who Sell Sex. Sexuality Research and Social Policy 16, 151–165. <https://doi.org/10.1007/s13178-018-0338-9>

Wartiovaara, V. (2021). Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä voitaisiin kitkeä neljällä sanalla. Rakennusteollisuus, blogikirjoitus. <https://rakennusteollisuus.wordpress.com/2021/04/30/ulkomaisen-tyo-voiman-hyvaksikayttoa-voitaisiin-kitkea-neljalla-sanalla/>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016). Nigerianlaistaustaiset seksuaalisesti hyväksikäytetyt ihmiskaupan uhrin Suomessa: Ulkomaalaislain soveltamiskäytäntö. Muistio VVTDo: 2016–552. <https://syrjinta.fi/-/kansallisen-ihmiskaupparaportoin-jan-selvitys-suomen-oleskelulupa-kaytanta-altistaa-uhrit-ihmiskaupan-jatkumiselle>

Yle 21.11.2018. Nuorten sokerideittailu huolestuttaa asiantuntijoita – "Glamour voi houkuttaa nuoria, jotka eivät tiedä kovin paljon todellisuudesta". <https://yle.fi/uutiset/3-10519702>

Yle 5.8.2020. Seksikaupan kallis hinta. <https://yle.fi/uutiset/3-11470732>

Yle 6.8.2020. Seksikaupan uhreja ei auteta eikä tunnusteta tarpeeksi – naiset voivat pelätä Suomen viranomaisia yhtä paljon kuin ihmiskauppiaita. <https://yle.fi/a/3-11481071>

Yle 28.9.2020. Pimeää hommaa. <https://yle.fi/uutiset/3-11543310>

Yle 23.3.2021. Poliisin uusi erikoisryhmä tutkii ihmiskauppaa ja paritusta – myös lainsäädäntöön on tulossa muutoksia, jotta uhreja voidaan auttaa paremmin. <https://yle.fi/a/3-11846474>

Yle 17.2.2022. Pohjanmaan poliisi Närpiön kiskontavyyhdistästä: "Rikollinen toiminta on jatkunut pitkään, puhutaan kymmenistä vuosista". <https://yle.fi/a/3-12322961>

Yle 22.3.2022. Seksityötä tai kuvitteellinen työpaikka suomalaisesta yrityksestä – näin ukrainalaispakkolaisia hujataan työmarkkinoilla. <https://yle.fi/a/3-12369785>

Yle 1.4.2022. Uusi vangitsemispäätös Närpiön kiskontavyyhdistästä – kasviuoneyritystä epäillään ihmiskaupan yrityksestä sekä törkeästä kiskonnasta. <https://yle.fi/a/3-12386292>

Yle 14.4.2022. Närpiön tapaus on poliisille vaikea tutkittava, sillä uhrin väkivaltaa – osa pelkää palautusta, yhteisöstä eristämistä tai jopa väkivaltaa. <https://yle.fi/a/3-12405075>

Yle 17.11.2022. Närpiöläistä kasviuoneyritystä epäillään edelleen ihmiskaupasta ja törkeästä kiskonnasta. <https://yle.fi/a/3-12405075>

Yle 18.1.2023. Rakennusliitto syyttää ukrainalaisia työntekijöitä on käytetty törkeästi hyväksi Tamperereella isolla työmaalla. <https://yle.fi/a/74-20013521>

Yle 20.1.2023. Raportti paljastaa, miten ukrainalaisten oikeuksia poljettiin työmaalla Tampereella: kuvaavaa on jo, miten kävi tarkastajan kirjeelle. <https://yle.fi/a/74-20013839>

Yle 2.2.2023. Pääurakoitsija kieltää kevytyrittäjyyden Sulka-vuoren työmaalla – ukrainalaiset palkataan työsuhteisiin. <https://yle.fi/a/74-20016159>

Yle 6.2.2023. Latvialainen yritys kiistää ukrainalaisten hyväksikäytön Tampereen jättityömaalla ja saattaa haastaa Rakennusliiton oikeuteen. <https://yle.fi/a/74-20016658>

Ylinen, P., Jokinen, A., Pekkarinen, A.-G., Ollus, N. & Jenu, K. (2020). Uncovering labour trafficking. Investigation tool for law enforcement and checklist for labour inspectors. HEUNI Publication Series No. 95a. <https://heuni.fi/-/report-series-no.-95a>

#ELECT THB

Enhanced Law Enforcement
Cooperation and Training on
Trafficking in Human Beings